

Pozitif Hukuktaki Asgarî Ücret Uygulamasının İslam Hukuku Bağlamında Analizi

Ayhan AK*

ÖZ

Bu çalışmada asgarî ücret, önce Türkiye’de yürürlükteki şekliyle, ardından da İslam hukukundaki zemini ve farklı boyutları ile ele alınmıştır. Pozitif hukuktaki biçimiyle asgarî ücretin tanımı, hukuksal zemini, asgarî ücret tespitinde belirleyici ölçütler, asgarî ücretin uygulanması ve asgarî ücret tespitinde gözetilen temel amaçlar sunulmuştur. Çalışmanın devamında, İslam hukuku perspektifiyle, temel ihtiyaçların asgarî standartları, nafaka mükellefiyeti, devletin ücret piyasasına müdahalesi, sosyal ve ekonomik şartların ücret tespitindeki rolü ve işçinin korunması meseleleri ele alınmış; ulaşılan sonuçlar ifade edilerek çalışma tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Asgarî ücret, Nafaka, Narkh, İşçi, İşveren

ABSTRACT

The Analysis of the Minimum Wage Implementation in the Context of Islamic Law

In this article, firstly, minimum wage has been discussed by its current form in Turkey, then its legal background has been addressed with its different dimensions. In this context, the definition of minimum wage, its legal background, decisive criteria in determining the minimum wage, the implementation of the minimum wage and basic goals in determining the minimum wage have been expressed. Thereafter, minimum standarts of basic needs, alimony liability, government’s intervention in the market, the role of the social and economic conditions in wage determination and protection of workers have been analysed with the perspective of Islamic law. This article has finalised by expressing attained results.

Keywords: Minimum Wage, Alimony, Narkh (Limit-pricing), Worker, Employer

* Yrd. Doç. Dr., OMÜ İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, akayhan1@gmail.com

Giriş

Devletin, düzen oluşturma, adaleti sağlama ve ihtiyaçları karşılama şeklinde üç temel fonksiyonu bulunmaktadır.¹ Başta ihtiyaçları karşılama fonksiyonu olmak üzere düzen oluşturma ve adaleti sağlama fonksiyonlarının dengeli bir şekilde işlevselleştirilmesine bağlı olarak, insan onuruna yaraşır asgarî hayat standartlarının sağlanması devletin topluma yönelik temel görevlerindedir.² Devlet bu görevi çerçevesinde asgarî hayat standartlarını temin için gereken oranda piyasaya müdahale etmekte, belirlemeler yapmakta, sosyo-ekonomik süreci yönlendirmekte, toplumsal işleyişe dair bir sosyal siyaset tarzı oluşturmakta; böylece toplumun değişik sosyal kesimlerinde ortaya çıkan farklı problemlerin ortadan kaldırılması, herkesin sosyal refahının temin edilmesi ve refahın yaygınlaştırılması hedeflenmektedir.³ Sosyal politika çerçevesinde ücret piyasasına müdahale ile asgarî limitlerin tayin edilmesi de devletin temel işlevlerine dayalı olarak sosyo-ekonomik süreci yönlendirmesi kapsamında anlam kazanmakta; bu şekilde gelir dağılımındaki adaletsizliğin giderilmesi amaçlanmaktadır.⁴

Belirtilen temel yaklaşımdan hareketle bu çalışmada, asgarî ücret konusunu İslam hukununun temel kavram ve konuları ekseninde analiz etmeyi, böylece İslam hukununun asgarî ücretle ilgili ortaya koyduğu genel çerçeveyi sunmayı hedeflemekteyiz.

Çalışmada, öncelikle asgarî ücret uygulamasının pozitif hukuktaki temelleri ve tahlil biçimi sunulacak, ardından, pozitif hukukta ortaya konan asgarî ücret uygulamasının farklı yönleri İslam hukununun prensiplerine dayalı olarak analiz edilecektir.

Asgari ücretin İslam Hukuku açısından analizinde yöntem olarak, icâre akdine dair bilgilerden sonraki her başlığın altında, ilk olarak pozitif hukuktaki asgari ücret uygulamasına dair tanımlayıcı bir cümle, ilgili yönetmelik ya da bilimsel çalışmalardan alınacak ve bu cümledeki temel yargı İslam hukuku açısından tartışılacaktır. Böylece pozitif hukukla İslam hukuku doğrudan karşılaştırılmış, asgari ücret konusu ekseninde hukuk sistemlerinin muvafık ve muhalif yönleri ortaya konmuş olacaktır.

Çalışmada ikincil iddiaların yanı sıra ortaya konan ve özenle vurgulanması gereken temel iddia, bölgesel asgari ücret sisteminin İslam hukununun ortaya koyduğu ücret yapılanmasına daha uygun olduğudur.

Araştırma ile ulaşılmak istenen temel amaç, günümüzde carî olan asgarî ücret uygulamasını İslam hukununun temel ilkeleri ile değerlendirmek, asgari ücrete dair pozitif hukukta ortaya konan bütünlüğün fikhî kaidelerle muvafakatini tespit etmektir.

1 Aral, Vecdî, *Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine*, Filiz Yayınları, İstanbul ty, 15.

2 Gümüş, Tarık, *Sosyal Devlet Anlayışının Gelişimi ve Dönüşümü*, XII Levha Yayıncılık, İstanbul 2010, 188.

3 Köse, Murtaza, "Sosyal Siyaset Kavramı ve Ömer b. Abdulaziz'in Sosyal Siyaseti", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum, 2010, sayı: 34, 76.

4 Ören, Kenan, *Sosyal Politika*, Nobel Yayıncılık, Ankara 2013, 47.

Bu amaçla pozitif hukuktaki temel çerçeve verildikten sonra, asgarî ücretin İslam hukukundaki kavramsal zemini ele alınacak; asgarî ücret uygulamasının gerekçesi olarak ifade edilen insanca yaşayabilmenin asgarî standardı bağlamında, İslam'ın insanca yaşamak bakımından belirlemiş olduğu bir asgarî standardın varlığı tetkik edilecek; daha sonra, Asgari Ücret Yönetmeliği ve yürürlükteki asgari ücret uygulamasıyla ilgili bilimsel çalışmalara dayalı olarak ücret, işçi, işveren ve devlet kesimine dair tespit ettiğimiz sorunlar ekseninde İslam hukukunun çizdiği sınırlar sunularak çalışma tamamlanacaktır. Böylece pozitif hukuktaki asgari ücret tespit uygulaması fikrî arka planı, işleyişi ve amaçları itibariyle İslam hukukunun ilkeleri ışığında tetkik edilmiş olacaktır.

1. Pozitif (Mer'î) Hukukta Asgarî Ücret

1.1. Asgarî Ücretin Tanımı

Asgari ücret, işçilere normal bir çalışma günü karşılığı ödenen ve işçinin, gıda, konut, giyim, sağlık, ulaşım ve kültür gibi zorunlu ihtiyaçlarını günün fiyatları üzerinden asgarî düzeyde karşılamaya yetecek ücrettir.⁵

Asgari ücretin temel mantığı, piyasadaki ücretlerin minimum düzeyine müdahale etmek,⁶ muhtemel en düşük ücreti belirlemektir. Bu anlamda asgarî ücret malî sistem içindeki temel göstergelerden biri olarak görüldüğü gibi, çalışanların ve ailelerinin insan onuruna yaraşır bir hayat seviyesini sağlayan bir gelir tabanı olarak da değerlendirilmektedir.⁷

Bu haliyle asgarî ücret, hem çalışanın gelirini ve yaşam kalitesini hem de maliyet unsuru olarak iş hayatındaki rekabet gücünü etkileyen iki boyutlu bir değişkendir.⁸

Asgari ücret uygulaması diğer sigortalı çalışan kesimlerinin ücretlerinde olduğu gibi, kayıt dışı (sigortasız) istihdam edilen işçilerin ücretlerinde de referans teşkil etmekte, belirlenimlik taşımaktadır.⁹

1.2. Asgarî Ücretin Hukuksal Zemini

Asgari ücret uygulaması 1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda 48. Maddeden itibaren açıklanmaya başlanan çalışma ve sözleşme hürriyeti bağlamında ele alınmaktadır. Ücrette Adaletin Sağlanması başlığı altında verilen 55. Maddeye göre ücret emeğin karşılığıdır. Devlet, çalışanların yaptıkları işe uygun adaletli bir ücret elde etmeleri için

5 2004 tarih ve 25540 Sayılı Asgari Ücret Yönetmeliği, Madde 4.

6 Korkmaz, Adem, "Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Türkiye'de Asgari Ücret: 1951-2003", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (7) 2004/1, 53.

7 Korkmaz, Adem, "Türkiye'de Asgari Ücretin Mali Yönü", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, cilt: 2, sayı: 1, 275.

8 Akgeyik, Tekin, *Asgari Ücrette Esnek Modelleme: Bölgesel Asgari Ücret Yaklaşımı*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul 2007, 15; Akgeyik, Tekin, Nilgün Çil Yavuz, "Türkiye'de Asgari Ücret, Milli Gelir ve İşsizlik İlişkisi (Ekonometrik Bir Analiz)", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, 2006, 2.

9 *Asgari Ücrete İlişkin Gerçekler* (2006-2010), Disk/Sosyal-İş, 2.

gerekli tedbirleri alır. Asgarî ücretin tespitinde çalışanların geçim şartları ile ülkenin ekonomik durumu göz önünde bulundurulur.¹⁰

Anayasadaki bu maddeye dayalı olarak 2003 tarih ve 4857 sayılı İş Kanununun 39. Maddesinde, asgarî ücretlerin en az iki yılda bir belirleneceği ifade edilmekte, asgari ücret tespit komisyonunun işleyişi ve karar alma biçimine ilişkin kurallar konulmaktadır.¹¹

İş Kanununun 39. Maddesine göre hazırlanan 2004 tarih ve 25540 sayılı Asgari Ücret Yönetmeliğinde ücretin belirlenmesine ilişkin ilke ve esaslar ve diğer hususlar belirtilmektedir.¹²

1.3. Asgarî Ücret Tespitinde Belirleyici Ölçütler

1.3.1. İşçilerin Geçim Şartları

Genel olarak asgari ücret tespitinde, işçilerin geçim şartları belirleyici olmaktadır.¹³ Ancak asgarî ücret tespitinde işçilerin içerisinde buldukları şartların analizi ve bu şartların asgari ücret tespitinde kriter olarak tayini bakımından iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Birinci yaklaşıma göre işçinin geçim şartlarının belirlenmesinde aile ihtiyaçları esas alınmalı, bütün olarak işçi ailesinin ihtiyaçları dikkate alınarak asgari ücret belirlenmelidir. İkinci yaklaşıma göre ise asgari ücretin belirlenmesinde yalnızca işçinin ihtiyaçları esas alınmalı, asgarî ücret işçinin ihtiyaçlarına göre belirlenmelidir.¹⁴

Uygulama tek bir işçinin ihtiyaçları üzerinden ücret tespiti yönünde olmakla birlikte,¹⁵ son dönemde işçi kriterinden ziyade aile kriterinin esas alınması konusunda yoğun bir vurgunun var olduğu ifade edilmelidir.¹⁶

Bunun yanında, işçinin ve hane halkının temel ihtiyaçlarının referans alınması konusunda iki yaklaşım bulunduğu gibi, temel ihtiyaçların¹⁷ kapsamı konusunda da farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bir yaklaşıma göre temel ihtiyaçlar, salt fizyolojik ihtiyaçlardan ibarettir. Diğer bir yaklaşıma göre ise temel ihtiyaçlar beslenme, barınma, sağlık ve eğitim gibi daha geniş bir çerçeveye sahiptir.¹⁸

10 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Madde 55.

11 2003 tarih ve 4857 sayılı İş Kanunu, Madde 39.

12 2004 tarih ve 25540 sayılı Asgari Ücret Yönetmeliği, Madde 5-16.

13 Resmi Gazete 31 Aralık 2014 Tarih ve 29222 Sayılı Tebliğ. Günümüzde, Türkiye’de olduğu gibi, dünya ülkelerinin birçoğunda asgari ücret kanunlarla düzenlenmiştir. Asgari ücret düzenlemelerinin yapılmadığı Malezya, Singapur gibi birkaç ülke kalmıştır. Bkz. Akgeyik, *Asgari Ücrette Esnek Modelleme*, 16. Asgari ücretin kanunlarla düzenlenmediği bu ülkelerde ücretler, toplu pazarlık yöntemi ile belirlenmektedir. Bkz. Akgeyik, *Asgari Ücrette Esnek Modelleme*, 56.

14 Türkiye’de işçi ihtiyaçları esas alınmaktadır. Bu sebeple Türkiye, 1989 yılında genel olarak Avrupa Sosyal Şartı’nı onayladığı halde, aile ihtiyaçları kriterini esas almayı gerektirdiği için 4. Maddenin 1. Fıkrasını onaylamamıştır. Bkz. Korkmaz, “Sosyal Politika Aracı Olarak Asgari Ücret”, 54.

15 Korkmaz, Adem, Hüseyin Avsallı, “Türkiye’de Asgari Ücretin Hukuksal Yönü”, *Uluslar arası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 2012, cilt 4, sayı 2, 156.

16 Korkmaz, “Sosyal Politika Aracı Olarak Asgari Ücret”, 69.

17 Basic needs. Bkz. Akgeyik, *Asgari Ücrette Esnek Modelleme*, 15.

18 Akgeyik, *Asgari Ücrette Esnek Modelleme*, 15.

1.3.2. Ülkenin Sosyal ve Ekonomik Durumu

Asgarî Ücret Yönetmeliğinde belirtildiği üzere, ücret tespitinde belirleyici olan kriterlerden biri, ülkenin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik durumdur.¹⁹ Nitekim Türkiye’de yetmişli yılların ikinci yarısı sosyal açıdan ülkenin son derece hareketli olduğu dönemler olmuş, işçi sınıfı tarihinin en etkin dönemini yaşamış; sosyal yapıdaki bu farklılaşmalar asgarî ücret artışlarına da yansımış, yetmişli yılların sonlarında asgarî ücret reel değerler açısından en yüksek düzeylerden birine ulaşmıştır. 1996-2000 yılları arasında asgarî ücret altın çağını yaşamış, ancak 2001 krizi ile birlikte asgarî ücret reel değerlerinde tekrar erime yaşanmıştır.²⁰

Asgarî ücret tespitinde belirleyici olan sosyal faktörler arasında asgarî ücretin zorunlu ihtiyaçları karşılama seviyesi, sosyal güvenlik ihtiyaçları, hane halkı büyüklüğü ve yapısı ve diğer sosyal grupların yaşam standartları bulunmaktadır.²¹

Asgarî ücret tespitinde belirleyici ekonomik faktörler arasında ise verimliliğin teşvik edilmesi, istihdam düzeyinin korunması ve artırılması, rekabet gücünün desteklenmesi ve fiyat istikrarının korunması bulunmaktadır. Bunların yanında milli gelirdeki değişim oranları, tarım, imalat ve hizmet sektörlerinin milli gelirdeki payı, endüstri üretimindeki büyüme oranları ve işsizlik oranlarındaki değişimler de asgarî ücret tespitinde belirleyici faktörlerdir.²²

1.3.3. Takip Eden Dönem İçin Enflasyon Hedefleri

Asgarî ücret tespitinde belirleyici olan unsurlardan biri gelecek döneme dair enflasyon hedefleridir.²³ Yüksek enflasyon beklentisinin olduğu bir ortamda, enflasyondaki artışın gerisinde kalan bir ücret tespiti, işçilerin geçim şartlarının dikkate alınmaması veya standartların düşürülmesi anlamına gelecektir.

Genel kurgu böyle olmakla birlikte, işçi temsilcileri, asgarî ücretin, işçiler arasındaki nitelik, kıdem, işin mahiyeti gibi ekonomik amaçlı değerlendirmelerin tümünden bağımsız olarak ele alınmasını, ekonomik ölçülerin ötesinde sosyal bir ücret olarak kabul edilmesini talep etmektedirler.²⁴

19 2004 tarih ve 25540 sayılı Asgarî Ücret Yönetmeliği, Madde 7. Burada genel manada sosyal durumla kastedilen, işçiler ve ailelerinin ihtiyaçları, yaşam maliyeti, ülkedeki ücret düzeyi, gelir durumu; ekonomik durumla kastedilen ise ekonomik gelişme, verimlilik, istihdam düzeyi, işverenlerin ödeme gücü ve enflasyondur. Bkz. Ar, Kamil Necdet, *Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Ücretlerin Gelişimi*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 2007, 93.

20 Korkmaz, “Sosyal Politika Aracı Olarak Asgarî Ücret”, 64.

21 Akgeyik, *Asgarî Ücrette Esnek Modelleme*, 81.

22 Akgeyik, *Asgarî Ücrette Esnek Modelleme*, 82, 86.

23 Resmi Gazete 31 Aralık 2014 Tarih ve 29222 Sayılı Tebliğ.

24 Resmi Gazete 31 Aralık 2014 Tarih ve 29222 Sayılı Tebliğ.

1.4. Asgari Ücretin Uygulanması

1.4.1. Ücrette Eşitlik İlkesi

Asgari ücretin belirlenmesinde dil, ırk, cinsiyet, siyasal düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplere dayalı herhangi bir ayırım yapılamaz.²⁵

1.4.2. Devlet Sınırları İçerisinde Tek Asgarî Ücretin Uygulanması

Devlet içerisinde tek asgari ücretin uygulanması, asgari ücret sistemleriyle ilgili bir meseledir. Genel olarak asgari ücret sistemlerini dört kategoride ifade etmek mümkündür: ulusal, bölgesel, meslekî ve sektörel (işkolu) bazlı asgari ücret sistemleri.²⁶

Türkiye’de, bazı dönemlerde yerel ekonomik ve sosyal farklılıkların dikkate alınması suretiyle asgari ücretin yerel düzeydeki katılımcılardan oluşan bir komisyon tarafından belirlenmesi şeklindeki (bölgesel asgari ücret) uygulamalar görülmüştür. Ancak bu tür uygulamalarda yerel ücret tespit komisyonları arasında yeterince koordinasyon ve iletişim sağlanamadığından, birbirine çok yakın, benzer ekonomik ve sosyal yapıya sahip yerler arasında, önemli asgari ücret farkları ortaya çıkmıştır. Bu sebeple, sonraki dönemlerde merkezî nitelikteki asgarî ücret komisyonlarının yapılandırıldığı görülmektedir.²⁷

Günümüzde ise Türkiye’de ulusal asgari ücret sistemi uygulanmaktadır. Buna göre, asgarî ücret, bütün işkollarını kapsayacak şekilde belirlenir.²⁸ Millî seviyede tek asgarî ücret tespitine işçi ve işveren temsilcilerinin oybirliği ile karar verilir.²⁹ On altı yaşın üstündekilerle on altı yaşını doldurmamış olanlar için farklı asgari ücret belirlenir.³⁰

Ulusal asgari ücret sisteminin en büyük avantajı, kolay ve pratik bir şekilde uygulanabilmesidir. Denetiminin kolay olması ve kırsal kesimlerden iş imkanlarının yüksel olduğu alanlara göçleri engellemesi de bu sistemin diğer olumlu yanlarıdır. Türkiye’de durum bu olmakla birlikte, asgarî ücret sisteminin esnekleştirilmesi konusunda yoğun talepler ortaya çıkmakta, bölgesel asgari ücret uygulamasının istihdamı, bölgesel gelişmeyi ve yatırımları olumlu yönde etkileyeceği, bunun da bölgeler arasındaki göç eğilimini sınırlayacağı ifade edilmektedir. Bölgesel asgari ücret sisteminde, gelişmişlik ve işgücü piyasası koşulları açısından benzer şehirler aynı bölge altında gruplanarak, her bölge için ayrı bir asgari ücret oranı belirlenmektedir. Böylece bölgesel farklılıklar, ücret tespitinde dikkate alınmaktadır.³¹

Coğrafi büyüklük, asgari ücret sisteminden beklentiler, sosyal aktörlerin endüstri sitesindeki etkinliği, eyalet sistemine dayalı yönetim tarzı, ulusal ücret politikası ve bölgesel kalkınma hedefleri ülkeler arasında asgari ücret konusundaki sistem farklılıklarının gerekçeleri olarak ileri sürülmektedir.³²

25 2004 tarih ve 25540 sayılı Asgari Ücret Yönetmeliği, Madde 5.

26 Akgeyik, *Asgari Ücrette Esnek Modelleme*, 21.

27 Korkmaz, “Sosyal Politika Aracı Olarak Asgari Ücret”, 57, 58.

28 2004 tarih ve 25540 sayılı Asgari Ücret Yönetmeliği, Madde 6.

29 Resmi Gazete 31 Aralık 2014 Tarih ve 29222 Sayılı Tebliğ.

30 2004 tarih ve 25540 sayılı Asgari Ücret Yönetmeliği, Madde 7.

31 Akgeyik, *Asgari Ücrette Esnek Modelleme*, 16, 21, 24.

32 Akgeyik, *Asgari Ücrette Esnek Modelleme*, 22.

1.4.3. Günlük Asgarî Ücretin Belirlenmesi

Asgari ücretin bir günlük olarak belirlenmesi esastır.³³ Asgarî Ücret Tespit komisyonlarında, bir işçinin bir günlük normal çalışması karşılığında elde edeceği asgarî ücret, işçi ve işveren temsilcilerinin karşılıklı müzakereleri ile belirlenmektedir. İşçi lehinde kararların söz konusu olduğu durumlarda, işveren temsilcilerinin muhalefeti sebebiyle, kararlar oy çokluğu ile alınmaktadır.³⁴

1.4.4. Asgarî Ücretin İşçi ve İşveren Arasında Pazarlık Konusu Olmaması

Asgari ücret, işçi, işveren ve hükümet temsilcilerinden oluşan yetkili komisyonun belirlediği, işçi ile işveren arasındaki pazarlıkta daha düşük ücretin teklif edilmesini engelleyen alt limittir. Asgari ücret, pazarlık ücreti değildir. Bilimsel, objektif yöntemler ve güvenilir verilerle tespit edilen taban ücretidir.³⁵

1.5. Asgarî Ücret Tespitinde Gözetilen Temel Amaçlar

1.5.1. İşçinin, Düşük Ücret ve Emek Sömürüsüne Karşı Korunması

Asgari ücret tespitindeki temel amaçlardan biri, işçinin düşük ücretlere karşı korunması ve emek sömürsünün önlenmesidir. İşçilerin emek sömürüsüne karşı korunmasında, asgarî ücret etkin bir sosyal politika aracıdır. Nitekim her bireyin kendisi ve ailesi için, insan onuruna yaraşır adil ve elverişli bir ücret hakkı vardır. Devlet, “sosyal koruma” görevini yerine getirerek, asgari ücret tespiti yoluyla emek sömürüsüne engel olur.³⁶ Asgari ücretle, çalışanların minimum düzeyde yaşam standartları garanti altına alınmış, düşük vasıflı işgücünün istismarı önlenmiş olur.³⁷

1.5.2. Refahtan Pay Verilmesi

Asgari ücret belirlenirken, yalnızca enflasyon göstergeleri dikkate alınmamalı, gelir dağılımında adaleti sağlamaya yönelik olarak işçilere ayrıca refahtan pay verilmelidir.³⁸ Çünkü asgarî ücret, düşük gelirliler için hayat standartlarını yükseltip yaşam kalitelerini artırmanın en etkili yoludur.³⁹

1.5.3. Gelir Eşitsizliğini Düşürmek

Asgari ücret tespiti ile gözetilen amaçlardan biri gelir eşitsizliğini düşürmek, azaltmaktır.⁴⁰ Nitekim düşük gelirliler lehine çeşitli dağıtımsal etkilerin ortaya konulması ve gelirlerin düşük gelirliler lehine yeniden dağılımının sağlanması asgari ücret uygulamasında gözetilen en önemli amaçlardandır.⁴¹

33 2004 tarih ve 25540 sayılı Asgari Ücret Yönetmeliği, Madde 6.

34 Resmi Gazete 31 Aralık 2014 Tarih ve 29222 Sayılı Tebliğ.

35 Resmi Gazete 31 Aralık 2014 Tarih ve 29222 Sayılı Tebliğ.

36 Akgeyik, *Asgari Ücrette Esnek Modelleme*, 16; Resmi Gazete 31 Aralık 2014 Tarih ve 29222 Sayılı Tebliğ.

37 Akgeyik, *Asgari Ücrette Esnek Modelleme*, 80.

38 Resmi Gazete 31 Aralık 2014 Tarih ve 29222 Sayılı Tebliğ; Korkmaz, “Sosyal Politika Aracı Olarak Asgari Ücret”, 69.

39 Akgeyik, “Türkiye’de Asgari Ücret”, 2.

40 Resmi Gazete 31 Aralık 2014 Tarih ve 29222 Sayılı Tebliğ.

41 Korkmaz, “Sosyal Politika Aracı Olarak Asgari Ücret”, 62.

Gelir eşitsizliğini gidermek bakımından işlevsel olduğu ifade edilen asgarî ücret uygulamasına bazı iktisatçılar karşı çıkmaktadırlar. Nitekim ekonomik hayata müdahale edilmesini savunan iktisatçılar, asgarî ücret gibi mekanizmaların kaynak dağılımını olumsuz etkilediğini, gelir eşitsizliğini artırdığını, beklenen sosyal faydanın temini bir yana olumsuz etkilerin ortaya çıktığını ifade etmektedirler. Rekabetçi modeller şeklinde ifade edilen bu yaklaşıma göre emek piyasasındaki ücret artışları, istihdamın azalmasına, işsizliğin artmasına ve kaynakların olumsuz dağılımına sebep olmakta,⁴² böylece gelir eşitsizliği de artmaktadır.

Meseleyi sosyal açıdan değerlendirenler ise ekonomik hayata müdahalenin bazen kaçınılmaz olacağını ve asgarî ücretin dağıtım etkisinin istihdam üzerinde olumsuzluklara yol açmayacağını ifade etmektedirler.⁴³ Bu yaklaşım sahiplerine göre asgarî ücret, gelir eşitsizliğini düşürmenin bir aracı olarak anlam kazanmaktadır. Nitekim asgarî ücretteki artışların ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etki ortaya çıkarmadığını gösteren özel araştırmalar da bulunmaktadır.⁴⁴

1.5.4. Kayıt Dışı İstihdamı Önlemek

Asgarî ücret uygulamalarında, en büyük sorunlardan biri, kayıt dışı istihdam konusunda ortaya çıkmaktadır. Çift sektör modeli olarak nitelendirilen yaklaşıma göre asgarî ücret uygulamaları, kayıt dışı sektörlerle olan talebi artırmaktadır.⁴⁵ Buna göre, asgarî ücret miktarının tespitinde işveren kesiminin taleplerine duyarsız kalınması ve ücretlerin beklentilerin üzerinde belirlenmesi, işverenin işçi kapasitesinde daralmaya gitmesine ya da kayıt dışı işçi istihdamına sebep olmaktadır.

Bütün yönleri dikkate alındığında, asgarî ücret uygulaması ile işsizlik sorunu arasında sıkı bir ilişkinin var olduğu, bu sebeple son yıllarda asgarî ücret sistemine yönelik eleştirilerin arttığı ve asgarî ücret sisteminin esnekleştirilmesi yönündeki taleplerin gün geçtikçe güçlendiği görülmektedir.⁴⁶ Nitekim yapılan araştırmalar da asgarî ücretle işsizlik arasında negatif yönlü ilişkinin var olduğunu, asgarî ücret artışlarının işçi istihdamında daralmaya sebep olduğunu ortaya koymaktadır.⁴⁷

2. Asgarî Ücret Uygulamasının İslam Hukuku Açısından Analizi

Asgarî ücret çerçevesinde ortaya çıkan meselelerin İslam hukuku bağlamında analizine geçmeden önce, ücret konusunun temelini teşkil etmesi ve iş akitlerinin icâre konusu

42 Korkmaz, Adem, Orhan Çoban, "Emek Piyasasında Asgarî Ücret, İşsizlik ve Enflasyon Arasındaki İlişkilerin Ekonometrik Bir Analizi: Türkiye Örneği (1969-2006)", *Maliye Dergisi*, 2006, sayı 151, 17; Korkmaz, "Sosyal Politika Aracı Olarak Asgarî Ücret", 64, 65.

43 Korkmaz, "Sosyal Politika Aracı Olarak Asgarî Ücret", 65.

44 Sunal, Onur, Özge Sezgin Alp, "Türkiye'de Reel Asgarî Ücretler ve Reel GSYİH Değişimleri Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Enflasyon Oranına Endekslenmiş Bir Nominal Asgarî Ücret Politikası", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 70, no: 1, 2015, 127.

45 Korkmaz, "Sosyal Politika Aracı Olarak Asgarî Ücret", 61.

46 Akgeyik, *Asgarî Ücrette Esnek Modelleme*, 16.

47 Akgeyik, "Türkiye'de Asgarî Ücret", 14-15; *Asgarî Ücrette Esnek Modelleme*, 15. Nitekim yapılan araştırmalar, özellikle asgarî ücret artışı ile genç işsizlerdeki artışın doğru orantılı olduğunu göstermektedir. Bkz. Akgeyik, *Asgarî Ücrette Esnek Modelleme*, 147.

kapsamında ele alınması⁴⁸ sebebiyle, icare akdini ana hatlarıyla izah etmeyi gerekli görmekteyiz. İcâre akdiyle ilgili izahattan sonra, pozitif hukuktaki uygulamaya ilişkin araştırmada tespit edilen “temel ihtiyaçların asgari standardı”, “asgari ücretin nafaka mükellefiyeti çerçevesinde analizi”, “devletin ücret piyasasına müdahalesi” “sosyal ve ekonomik şartların ücret tespitindeki rolü” ve “işçinin korunması” başlıklarıyla verilen sorunlar üzerinde ayrıntılı olarak durulacaktır. Böylece asgari ücret uygulamasına dair pozitif hukuktaki veriler İslam hukuku açısından tetkik edilmiş, problematik alanlar irdelenmiş olacaktır.

2.1. Ücretin Genel Çerçevesi: İcâre Akdi

Kıyasa aykırı olmakla birlikte, insanların ihtiyaçlarına binaen Kitâb,⁴⁹ sünnet⁵⁰ ve icmâya dayalı olarak caiz görülmüş olan icâre akdi, menfaatin temlikinden ibarettir.⁵¹ İcârede, ücret ve menfaat malum olmalıdır.⁵² Bir çeşit bey’ akdi olması sebebiyle,⁵³ satışta semen (bedel) olabilen şey, icârede de ücret olabilir.⁵⁴ İcâre akdinde görme, şart ve ayıp muhayyerlikleri vardır.⁵⁵ İcâreye konu olan menfaatler,⁵⁶ müddetin ifade edilmesi,⁵⁷ bizzat belirleme (tesmiye) veya işaretle malum hale gelir.⁵⁸

İcâre akdi menfaat ve iş icaresi şeklinde ikiye ayrıldığı gibi,⁵⁹ çalışan işçi de ecîr-i müşterek ve ecîr-i hâs şeklinde ikiye ayrılır.⁶⁰ Müşterek işçi, işi yapınca ücrete hak kazanır. İş konusu mal, işçinin elinde emanet hükmündedir. Mal, yanma, boğulma gibi elinde olmayan kendisinden kaynaklanmayan sebeplerle telef olmuşsa müşterek işçinin bunu tazmin etmesi gerekmez.⁶¹ Ancak işçi, malın telef olmasının sebebi ise, bu durumda tazmin mükellefiyeti vardır.⁶² Ecîr-i hâsın işleri ise belli bir şahıs için bir ay hizmet etmek veya çobanlık yapmak gibidir. Ücreti hak etmesi için, işverenin yanına gidip iş için hazır

48 Karaman, Hayreddin, *Anabatlarıyla İslam Hukuku*, Ensar, İstanbul 2010, III, 285.

49 2. Bakara 233; 9. Tevbe 60; 28. Kasas 26, 27; 43. Zuhruf 32.

50 Buhârî, İcâre, 10.

51 el-Kâsânî, Alaeddin Ebu Bekir b. Mes’ud b. Ahmed, *Bedâiu’s-sanâi’*, Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, Beyrut 1982, II, 230; İbn Nüceym, Zeynüddin Zeyn b. İbrahim b. Muhammed, *el-Babru’r-râik şerhu Kenzû’d-dekâik*, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut ty, VII, 297.

52 İbn Rüşd, Ebu’l-Velid Muhammed b. Ahmed, *Bidâyetü’l-müctehid ve nihâyetü’l-muktesid*, Matbaatü Mustafa el-Bâbi el-Halebi, Mısır 1975, II, 226.

53 eş-Şâfiî, Ebu Abdullah Muhammed b. İdris, *el-Ümm*, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut 1393, III, 224.

54 el-Meydânî, Abdülğani el-Guneymi, *el-Lübâb fi şerhi’l-kitâb*, Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, yy, I, 177.

55 Şeyhi Zâde, Abdurrahman b. Muhammed b. Süleyman, *Mecmau’l-enbur fi şerhi Mülteka’l-ebhur*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1998, I, 511. Hanefilerin yaklaşımı böyle olmakla birlikte, diğer mezheplerde bu konuda farklı görüşler bulunmaktadır. Bkz. el-Mâverdi, Ebu’l-Hasen Ali b. Muhammed, *el-Hâvî fi fikhi’s-Şâfiî*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1994, VII, 394.

56 eş-Şeybânî, Ebü Abdullah Muhammed b. Hasan, *el-Câmiu’s-sâğır ve şerhubû en-Nâfiu’l-kebir*, Âlemü’l-Kütüb, Beyrut 1406, 442.

57 Şeyhi Zâde, *Mecmau’l-enbur*, I, 511.

58 el-Mevsilî, Abullah b. Mahmud b. Mevdûd, *el-İhtiyâr li ta’lîli’l-muhtâr*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1990, II, 50-53; Kurtoglu, Serda, *İslam Hukuku Dersleri (Eşya Hukuku – Borçlar Hukuku)*, Fatih Matbaası, İstanbul 1972, II, 311.

59 es-Semerkandî, *Tuhfetü’l-fukabâ*, II, 347.

60 Ecîr-i müşterek, ücret karşılığında farklı kişilerin işlerini yapan kişi iken; ecîr-i hâs, ücret karşılığında belli bir şahsın işlerini gören, kişidir. Ayrıntı için bkz. es-Semerkandî, *Tuhfetü’l-fukabâ*, II, 352; Bardakoglu, Ali, “İcâre”, *DİA*, XXI, 384.

61 es-Serahsî, Şemsüddin Ebu Bekir Muhammed b. Ebi Sehl, *el-Mebsût*, Dâru’l-Fikr, Beyrut 2000, XV, 148.

62 el-Meydânî, *el-Lübâb fi şerhi’l-kitâb*, I, 177.

bulunması yeterlidir, işin yapılmış olması gerekmez.⁶³ Bu kişi, kusuru yoksa kendi fiiliyle olsa bile, iş sırasında telef olan şeyi tazmin etmez.⁶⁴

İşçi, akit konusu işi yapmakla ücrete hak kazanmış olur. Akdin konusunun ortadan kalkmasıyla icare akdi batıl olur.⁶⁵ Akit sırasında ücretin peşin olması şart koşulabileceği gibi işveren tarafından, ücret, herhangi bir şarta bağlı kalmamasının da peşin olarak verilebilir. Yaptığı işle herhangi bir mal üzerinde değişiklik oluşturan kişinin, ücretini tahsil için bu malı alıkoyma (hapis) hakkı vardır. Kişinin mal üzerinde meydana getirdiği herhangi bir değişiklik yoksa alıkoyma hakkı da yoktur. Sözleşmede, bir işin belli bir şahıs tarafından yapılması kararlaştırılmışsa, o kişi, söz konusu işi başkasına yaptırılmaz.⁶⁶ İcare akdi bağlayıcı (lâzım) bir akit olmakla birlikte,⁶⁷ haklı bir gerekçenin bulunması durumunda feshedilebilir.⁶⁸

“Bir kişiyle, attar olarak çalışırsan bir dirhem; demirci olarak çalışırsan iki dirhem alırsın” denilerek yapılan icâre akdi geçerlidir. Kişi attar olarak çalışırsa bir dirhem, demirci olarak çalışırsa iki dirhem hak etmiş olur. İcare akdi fasit olduğunda, ecr-i misil gerekir. Ayrıca ibadetleri yerine getirmek üzere icare akdi yapmak caiz değildir.⁶⁹

İslam hukukuna göre ücrete hak kazanmak ancak akitle olur. Bir akit olmaksızın, bir şahıs başkasının işini görse bu, yardım olarak kabul edilir. Bu durumda herhangi bir ücret tahakkuk etmez.⁷⁰ İcâre, lâzım bir akit olduğu için, tek taraflı olarak bozulamaz. Belli müddetle meşrû bir işin yerine getirilmesi için ücret mukabilinde insan kiralınması caizdir.⁷¹ İcarenin temel özelliklerinden biri, süreli (muvakkat) bir sözleşme olmasıdır. Müebbet olması, kira sözleşmesini batıl hale getirir.⁷² İnsan sanatından, işinden ve hizmetinden istifade edilmek üzere kiralınabilir ve buna icâre-i âdemî denir.⁷³

Belli müddetle yapılan insan icaresinde hem iş hem de müddet belli olmalıdır. Bu konudaki belirsizlik akdi fasit hale getirir.⁷⁴ Bir işin görülmesi için yapılan insan icaresinde, sadece o işin belli olması yeterlidir. Hanefilere göre menfaatlerin ücret olabilmesi için ücret olan menfaatle akdin mahalli olan menfaat farklı cinsten olmalıdır.⁷⁵ Bir ev, başka bir evde oturma karşılığında kiralanamaz. Cumhur ise mübadele edilecek menfaatlerin aynı olabileceği görüşündedir. Ayrıca haram şeyler ücret olarak belirlenemez.⁷⁶

63 ez-Zeylaî, Fahreddin Osman b. Ali, *Tebyînü'l-hakâik şerhu kenzi'd-dekâik*, Dâru'l-Kütübî'l-İslâmî, Kahire 1313, V, 137; Karaman, *Anabatlariyla İslam Hukuku*, III, 287.

64 Mevsili, *el-İhtiyâr*, II, 53-54; el-Meydâni, *el-Lübâb fi şerhi'l-kitâb*, I, 177, 181.

65 ez-Zeylaî, *Tebyînü'l-hakâik*, V, 144.

66 Mevsili, *el-İhtiyâr*, II, 55-56.

67 el-Mâverdi, *el-Hâvî fi fihri's-Şâfi*, III, 307.

68 es-Serahsi, *el-Mebsût*, XV, 221.

69 Mevsili, *el-İhtiyâr*, II, 57, 59.

70 Erdoğan, Mehmet, “İslam Hukuku Nazariyatında ve Tatbikatta Ücret”, *Mukayeseli Hukuk ve Uygulama Açısından İşçi-İşveren Münasebetleri, Tartışmalı İlimi Toplantular Dizisi*, İlimi Neşriyat, İstanbul 1990, 128.

71 es-Serahsi, *el-Mebsût*, XV, 139; XVI, 78.

72 el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, II, 230.

73 el-Gazzâlî, Ebû hâmid Muhammed b. Muhammed, *el-Vasît fi'l-mezheb*, Dâru's-Selâm, Kahire 1417, IV, 166; Karaman, *Anabatlariyla İslam Hukuku*, III, 286.

74 es-Serahsi, *el-Mebsût*, XV, 239.

75 Armağan, Servet, *el-Buhûsu'l-Fikhiyye el-Muâsıra*, Gündönümü Yayınları, İstanbul 2011, I, 27.

76 Çeker, Orhan, *Fıkıh Dersleri I*, Seha Neşriyat, İstanbul 1994, 223, 226, 227.

2.2. İslam Hukukuna Göre Temel İhtiyaçların Asgari Standartları

Asgari ücret, işçinin, gıda, konut, giyim, sağlık, ulaşım ve kültür gibi zorunlu (temel) ihtiyaçlarını asgarî düzeyde karşılamaya yetecek ücret⁷⁷ olarak tanımlanmaktadır.

Bu tanımlama İslam'a göre Müslüman bireyler için ortaya konan objektif asgarî hayat standardının varlığını sorgulamayı gerektirmektedir. Bu yaklaşımla bakıldığında, “örf”ün, asgarî hayat standardı konusunda İslam'ın ortaya koyduğu prensipleri anlamada temel kavram olduğu görülür. Çünkü mesele, toplumların örf ve adetlerine göre çözümlenmek üzere açık uçlu bırakılmıştır. Nitekim temel kaynaklarda ücret meselesinin birçok yönüyle ele alınmasına ve miktarın belirlenmemesinin fesat sebebi olarak zikredilmesine karşılık,⁷⁸ ücret miktarının somut değerler üzerinden ayrıntılarıyla ortaya konmaması, adil ücret miktarının işe, zamana, bölgeye, örf ve adetlere, sosyal ve ekonomik şartlara göre değişkenlik göstermesindedir.⁷⁹

Asgari ücret tespit kriterlerinden biri ücretin mâruf olmasıdır. Bunun anlamı, tespit edilen ücretin toplum içinde insanca yaşama imkanı sağlamasıdır.⁸⁰ Buna göre, İslam, ücret konusunda toplumun standartlarını esas almış, marufa uygun yaşama imkanı sağlayan ücretlendirmeyi teşvik etmiştir.

Asgarî düzeyde temel ihtiyaçların somut olarak tespitinde örfilik esas olmakla birlikte, temel ihtiyaç kalemleri bakımından kısmen belirginlik söz konusudur. Çünkü İslam, kişilerin yiyecek, giyecek, mesken,⁸¹ ulaşım, tedavi ve öğrenim gibi temel ihtiyaçlarını teminat altına almış, bu ihtiyaçların hırsızlık ve dilencilik gibi usullerle karşılanmasına müsaade etmemiştir.⁸²

İslam'da sosyal tabakalaşma yoktur. Sürekli birbiriyle mücadele eden işçi ve işveren sınıfları da yoktur. İslam'da israfın da yasaklanmış olması, Müslümanlar açısından ortalama bir hayat standardından söz etmeyi mümkün hale getirmektedir. Ancak bu durum, İslam'a göre, zenginle fakir arasında harcama eşitliğini gerektirmez. Aslen kölelerle ilgili olan “...*kimin kardeşi eli altında ise ona, yediğinden yedirsin...*”⁸³ hadisine dayanarak işçi ile işverenin eşit seviyede hayat süreceğini söylemek ve bunu İslam'ın emri olarak sunmak isabetli bir yaklaşım değildir.⁸⁴

Hukuk kaynaklarına müracaatla İslam'ın kölelik kurumunu bütünüyle ortadan kaldırmadığı düşünülerek, temel ihtiyaçların asgari standartlarını tespit amacıyla, kölelere yönelik ihtiyaç analizlerine bakıldığında konuyla ilgili yönlendirici fikirler edinmek

77 2004 tarih ve 25540 sayılı Asgari Ücret Yönetmeliği, Madde 4.

78 es-Serahsî, *el-Mebsût*, XV, 286.

79 Karaman, Hayreddin, *İslam'ın İşığında Günün Meseleleri*, İz Yayıncılık, İstanbul 2002, III, 315.

80 Erdoğan, “İslam Hukuku Nazariyatında ve Tatbikatta Ücret”, 130.

81 el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, II, 333.

82 es-Serahsî, *el-Mebsût*, II, 14; Karaman, *Günün Meseleleri*, III, 344.

83 Buhari, *İtk*, 5; Müslim, *Zühd*, 74.

84 Erdoğan, “İslam Hukuku Nazariyatında ve Tatbikatta Ücret”, 131.

mümkün olmaktadır. Nitekim İslam'ın köleler için ortaya koyduğu standartlar dahi, nafaka mükellefiyeti çerçevesinde onların iâşe, giyim, mesken gibi ihtiyaçlarının karşılanmasını kapsar. Bölge örfü belirleyici olsa da kölenin ihtiyaçlarının karşılanması temel kriterdir.⁸⁵ Sahibi, nafaka mükellefiyetini yerine getirmiyor ve kölenin çalışarak nafakasını temin etmesine de müsaade etmiyorsa, mahkeme kararıyla kölenin nafakası sahibinin malından karşılanır.⁸⁶

Köleler için ortaya konan asgari standartlarda, onların iâşe, giyim, mesken, sağlık ve temizlik ihtiyaçlarının sağlanması yer almaktadır. O halde İslam'ın ortaya koyduğu toplum tasavvurunda aç ve açıkta insanlardan söz etmek mümkün değildir. İnsanların yeme, içme, giyim ve mesken gibi nafaka mükellefiyeti kapsamındaki ihtiyaçlarının karşılanması, İslam'a göre, temel ihtiyaçların asgarî standardını teşkil etmektedir.

2.3. Asgari Ücretin Nafaka Mükellefiyeti Çerçevesinde Analizi

Asgari ücretin tespitinde yalnızca çalışan kişinin ihtiyaçlarının esas alınması yönünde görüşler bulunmakla birlikte, özellikle son zamanlarda çalışan kişi ve ailesinin ihtiyaçlarının esas alınması gerektiği yönündeki görüşler ağırlık kazanmaktadır.⁸⁷ Aile ihtiyaçlarının dikkate alınmasının, İslam hukukundaki kavramsal karşılığı nafaka mükellefiyeti çerçevesinde ortaya çıkmaktadır.

Kişinin temel ihtiyaçlarından, öncelikle kişinin bizzat kendisi sorumludur. Ancak şahsın kendisi temel ihtiyaçlarını temin edemiyorsa, bu durumda sorumluluk o şahsın ailesine intikal eder. Bu durumda temel ihtiyaçları karşılamakla sorumlu olanlar koca,⁸⁸ baba, dede, oğul, torun gibi nafaka temini ile mükellef olan kişilerdir.⁸⁹ Kadının nafakası kocasına ait olduğu gibi, küçük çocukların nafakaları da babalarına aittir.⁹⁰

Bu çerçevede bakıldığında nafaka, insanın hayatını sürdürebilmesi için gerekli olan şeylerin tümüdür⁹¹ ve kişilerin ekonomik durumlarına bağlı olarak miktar bakımından farklılık gösterir.⁹² İâşe maddeleri, giyim eşyaları, mesken, mesken için gerekli eşyalar, hizmetçi masrafları, küçüklerin bakım giderleri, tedavi ve hekim harcamaları, evlendirme giderleri ve ölüm halinde defin masrafları nafaka çerçevesinde mütalaa edilmiştir.⁹³

Nafakanın çerçevesini ortaya koymada bölge örf ve adetleri temel belirleyici niteliğindedir. Mükellefin, örfе uygun olarak temin etmekle sorumlu olduğu nafakayı vaktinde yerine getirmeyip geciktirmesi ise zulümdür.⁹⁴

85 eş-Şâfiî, *el-Ümm*, V, 90.

86 Erbay, Celal, "Nafaka", *DİA*, XXXII, 284.

87 Korkmaz, "Sosyal Politika Aracı Olarak Asgari Ücret", 54.

88 İstisnâî durumlar bulunmakla birlikte koca, karısının nafakasını teminle mükelleftir. Bkz. el-Meydânî, *el-Lübâb fi şerhi'l-kitâb*, I, 292.

89 eş-Şeybânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Hasan, *el-Hucce alâ ebli'l-Medîne*, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut 1403, III, 150; Karaman, *Günün Meseleleri*, III, 344.

90 el-Meydânî, *el-Lübâb fi şerhi'l-kitâb*, I, 292.

91 eş-Şeybânî, *el-Hucce alâ ebli'l-Medîne*, I, 529.

92 el-Meydânî, *el-Lübâb fi şerhi'l-kitâb*, I, 294.

93 Erbay, Celal, *İslam Hukukunda Evlilik ve Hisusluk Nafakası*, Rağbet, İstanbul 1998, 14; "Nafaka", *DİA*, XXXII, 282.

94 eş-Şâfiî, *el-Ümm*, V, 86.

Tedavi giderleri ve sağlık harcamaları açısından yapılan değerlendirmede⁹⁵ hastalığın ortaya çıkış zamanı ve yerine itibar edilmekte; kadının, kocasının evinde hastalanması durumunda, tedavi masraflarının kocaya ait olduğu ifade edilmektedir. Nafaka mükellefi varlıklı ise nafaka alacaklısının hizmetçi talep etme hakkı bulunmaktadır. Ayrıca Hanefi mezhebine göre, nafakayı temin edememek, evlilik birliğini sona erdirmekte haklı bir gerekçe olarak kabul edilmemektedir.⁹⁶

Nafaka alacaklısının evlendirilmesi konusu da nafaka mükellefiyeti bağlamında müzakere edilmiş, Hanefiler, bunun, nafaka mükellefiyeti çerçevesinde değerlendirilemeyeceğini ifade etmişlerdir. Şâfiîler ise nafaka borçlusunu furûun, imkanı varsa, fakir olan usûlünü evlendirmesinin nafaka mükellefiyeti kapsamında olduğunu ifade etmektedirler. Hanbelîler ise nafaka borçlusunun, eğer imkanı varsa, nafaka alacaklısının evlenme ihtiyacını karşılama sorumluluğu bulunduğunu belirtmektedirler.⁹⁷

Eğer ölenin terekesi yoksa teşhiz ve tekfin masrafları, o kişinin sağken nafakasını teminle mükellef olan kişiye veya kişilere aittir. Eğer bu durumdaki kişi birden fazla ise her birey mirastaki payı oranında mükelleftir.⁹⁸ Diğer üç mezhebin aksine Mâlikîler, bu durumda teşhiz ve tekfin masraflarının devlet tarafından ödeneceğini ifade etmektedirler.⁹⁹ Ayrıca din farkı ebeveyn, dedeler, nineler ve torunların dışındakiler için nafaka mükellefiyetini ortadan kaldırmaktadır.¹⁰⁰

Nafaka çerçevesinde, yukarıda ifade edilenler hakkında ihtilaflar bulunsa da İslam hukukçuları, ihtiyaçların karşılanmasında, genel prensiplere ve özellikle de örfe göre makul bir belirleme yapılması gerektiği görüşünde birleşmektedirler.¹⁰¹

Tanım, kapsam ve çerçeveye bakıldığında İslam toplumu içerisinde kişilerin olağan biçimde, belli bir standarda göre hayatlarını sürdürmelerinin, nafaka mükellefiyeti bağlamında ele alındığı görülmektedir. Asgari ücret uygulamasında da toplum fertlerinin, toplumdaki ortalama standartlarda hayatlarını sürdürmeleri hedeflediği için, nafaka meselesinin arka planı ile asgari ücret meselesinin arka planı ve tartışma zemini büyük oranda benzerlik taşımaktadır.

Nafaka, bireylerin toplum içerisinde belli bir standartta yaşamalarını ifade ettiği için, nafakanın kapsamı ve miktarına dair İslam hukuk literatüründe görülen değerlendirmeler, aynı amaca yönelik olarak ortaya konan asgari ücret uygulamasında da anlamlı olmaktadır.

95 eş-Şirâzi, İbrahim b. Ali b. Yûsuf, *et-Tenbîh fi fıkhî's-Şâfiî*, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut 1403, 207.

96 el-Meydâni, *el-Lübâb fi şerhi'l-kitâb*, I, 292.

97 Erbay, *Evlilik ve Hısmılık Nafakası*, 14-20.

98 İbnü'l-Hümâm, Kemaleddin Muhammed b. Abdulvâhid, *Şerhu Fethu'l-kadîr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut ty, II, 113.

99 Erbay, *Evlilik ve Hısmılık Nafakası*, 21.

100 el-Meydâni, *el-Lübâb fi şerhi'l-kitâb*, I, 297.

101 Erbay, "Nafaka", *DİA*, XXXII, 284.

2.4. Devletin Ücret Piyasasına Müdahalesi

Asgari ücretin temel mantığı, piyasadaki ücretlerin minimum düzeyine kamu otoritesi yoluyla müdahale etmek,¹⁰² muhtemel en düşük ücreti belirlemektir. Bu yönüyle bakıldığında, devletin piyasa fiyatlarına müdahalesi İslam hukuku bağlamında ayrıntılı olarak analiz edilmesi gereken bir konudur.

Bu mesele İslam hukukunda, piyasa fiyatlarına doğrudan müdahale edilerek belirli sınırları aşmasını önlemek amacıyla resmî olarak tavan fiyatların belirlenmesi anlamına gelen narh/tes'ir kavramı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu kavram, geniş manada sabit fiyat ve asgari ücret¹⁰³ ve tavan ücreti tespitini de kapsamaktadır.¹⁰⁴

Hz. Peygamber (s.a.s.) fiyatlara müdahale etmemiş,¹⁰⁵ bunun yerine, sürekli olarak malların, fiyat artış zamanına kadar piyasadaki çekilmesi anlamına gelen karborsacılığa/ihtikâra karşı çıkmış,¹⁰⁶ bu konuda Müslümanları uyarılmış,¹⁰⁷ fiyatların artışı bekleyerek temel ihtiyaç mallarının stoklanmasını yasaklamış;¹⁰⁸ fakat fiyatlara müdahaleyi, isabetli bir iktisat politikası olarak görmemiştir.¹⁰⁹ İhtikârın yasaklanmasının illeti ise fiyatların olağan karşılanamayacak biçimde hızla yükselmesi ve insanların temel ihtiyaçlarını karşılayamaz hale gelmeleridir.¹¹⁰

Akitlerde rıza esasını ifade eden nasslara¹¹¹ aykırı olduğu gerekçesiyle Hanefiler normal piyasa şartlarında narh koymayı tahrimen mekruh olarak nitelendirirler. Mâlikîler narh uygulamasının mekruh ve meşrû çeşitlerinin bulunduğunu ifade ederlerken;¹¹² diğer mezhepler bunu haram olarak nitelendirirler,¹¹³ ancak gerektiği zaman narh konulabileceğini ifade ederler.¹¹⁴ Çünkü narh uygulamasında tarafların rızalarının zedelenme ihtimali vardır. İslam hukukunda kâr oranları sınırlandırılmamış, serbest rekabet piyasası şartlarında oluşan fiyatlar adil sayılmıştır.¹¹⁵ Ancak Saîd b. Müseyyeb gibi bazı hukukçular, kamu yararı gereğince, gerek gördüğünde devletin fiyatlara müdahale edebileceği görüşündedirler. Hanefiler fiyatların haksız ve usulsüzce fahiş düzeyde arttırıldığı durumlarda kamu zararını önlemek için narh konulabileceğini söylemişlerdir. Şâfîiler de işçilerin örgütlenerek

102 Ar, *Türkiye'de Ücretlerin Gelişimi*, 93; Korkmaz, "Türkiye'de Asgari Ücret", 53.

103 Kallek, Cengiz, "Narh", *DİA*, XXXII, 387.

104 Esen, *Sosyal Siyaset Açısından İslam'da Ücret*, 70.

105 el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, V, 129.

106 İbn Mâce, *Ticaret*, 27; Ebu Davud, *Büyü'*, 49.

107 Mevdudî, *Meseleler ve Çözümleri*, çev. Yusuf Karaca, Risale, İstanbul 1999, III, 202.

108 eş-Şirâzî, *et-Tenbih fi fıkhi's-Şâfi'*, 96; el-Gazzâlî, *el-Vasît*, III, 68; el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, V, 129; İbn Kudâme, Ebu Muhammed Ahmed b. Muhammed el-Cemmâilî el-Makdisî, *el-Muğnî*, Dârü'l-Fikr, Beyrut 1405, IV, 305; el-Meydânî, *el-Lübâb fi şerhi'l-kitâb*, I, 409, 412.

109 Kallek, "Narh", *DİA*, XXXII, 387.

110 İbn Rüşd el-Cedd, Ebu'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Rüşd, *el-Beyân ve't-tahsîl*, Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 1988, XVII, 285.

111 4. Nisâ 29.

112 İbn Rüşd, *el-Beyân ve't-tahsîl*, IX, 356.

113 eş-Şirâzî, *et-Tenbih fi fıkhi's-Şâfi'*, 96; el-Mâverdi, *el-Hâvî fi fıkhi's-Şâfi'*, V, 408.

114 Esen, *Sosyal Siyaset Açısından İslam'da Ücret*, 65.

115 Esen, Adem, *Sosyal Siyaset Açısından İslam'da Ücret*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993, 41.

ücretleri anormal düzeyde yükseltmeleri halinde emsal fiyat üzerinden narh konulmasını vacip görmektedirler. Bununla birlikte, işçi ücretlerine narh konulabileceği yönündeki yaklaşım da Ebu Hanife'nin, kassâmların örgütlenerek ücretleri yükseltmeleri halinde buna engel olunması gerektiği yönündeki içtihadına dayandırılmıştır. Zaruret çerçevesinde narh uygulamasına başvurulabilmesi için yüksek fiyatlar sebebiyle kamu zararı bulunmalı, söz konusu hizmetlere umumi ihtiyaç olmalı, bu ihtiyaçlar narhtan başka yollarla giderilememeli, tarafların menfaatlerinin gözetilmesi, makul bir kar payının bırakılması¹¹⁶ ve narhın bir komisyon tarafından tespit edilmesi gerekmektedir.¹¹⁷

Emeviler'de ve Osmanlı Devleti'nde görüldüğü üzere, ücretler olağan düzeyden büyük oranda saptığında devlet ücret piyasasına müdahale etmiştir.¹¹⁸ Nitekim İslam toplumu adaleti ayakta tutmakla mükelleftir ve devlet de bu konuda İslam toplumunu temsil etmektedir.¹¹⁹ Bu sebeple, toplumun menfaatine olan tasarrufların gerçekleştirilmesi devletin görevleri arasındadır.¹²⁰

Her ne kadar işçi ile işveren arasındaki hak, görev ve şartların tayini, iki tarafın karar ve rızasıyla gerçekleşse de, devletlerin bu konularda bazı prensipler ortaya koymaları ve bu şekilde sürece müdahil olmaları gerekmektedir.¹²¹ Asgari ücret tespitine dair hususlar da bu bağlamda zikredilebilir.¹²²

Hanefi ve Şâfiilere göre, narha riayet etmeyenlere yetkililerin belirleyeceği bir tazir cezası uygulanır. Mâlikîler, fiyat sınırlamalarına uymayanların piyasadan ihraç edilebilecekleri görüşündedirler.¹²³

İslam tarihinde, konulan fiyat sınırlamalarına riyeti kontrol ve denetim görevi, Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminden itibaren varlığı bilinen, ekonomik ve sosyal hayatın düzenlenmesi vazifesini uhdesinde bulunduran hisbe teşkilatına verilmiştir.¹²⁴ Bu teşkilat, İslam'ın ortaya koyduğu sosyal siyasetin icrasında merkezi bir öneme ve role sahip olmuş, iyiliği emretme ve kötülüğü engelleme görevi çerçevesinde iş ve hizmet piyasasında düzeni sağlamıştır.¹²⁵ Hisbe teşkilatında muhtesib adıyla görev yapan kişiler, piyasanın işleyişini denetlemiş, karşılaşılan problemleri çözülmemişlerdir.¹²⁶ Nitekim bu teşkilatın faaliyetlerinin yoğunlaştığı alanlardan biri işçi-işveren anlaşmazlıklarıdır.¹²⁷

116 Kallek, "Narh", *DİA*, XXXII, 388.

117 Esen, *Sosyal Siyaset Açısından İslam'da Ücret*, 66.

118 Dalgın, Nihat, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular 2*, Etüt Yayınları, Samsun 2010, 157; Kallek, "Narh", *DİA*, XXXII, 388.

119 Karaman, *Günün Meseleleri*, III, 316.

120 "Raiyye üzerine tasarruf maslahata menuttur." Mecelle, md. 58.

121 Esen, *Sosyal Siyaset Açısından İslam'da Ücret*, 41.

122 Karaman, *Günün Meseleleri*, III, 339-340.

123 Kallek, "Narh", *DİA*, XXXII, 389.

124 Esen, *Sosyal Siyaset Açısından İslam'da Ücret*, 41; Kazancı, Ziya, *İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*, İFAV, İstanbul 2003, 222, 225; Kallek, "Narh", *DİA*, XXXII, 389.

125 Esen, *Sosyal Siyaset Açısından İslam'da Ücret*, 42.

126 İbn Rüşd, *el-Beyân ve't-tabsîl*, XII, 318.

127 Kallek, Cengiz, "Hisbe", *DİA*, XVIII, 134.

İslam, prensip olarak işçiyi her türlü haksızlıktan korumak ve hak etmiş olduğu ücreti garanti etmek için müdahalede bulunmanın gerekliliğini ortaya koymuştur. Buna göre devlet, işçinin ezilmesine, sömürülmesine imkân vermeyecek adil ücret alabilmesi için müdahalede bulunacak; gerekiyorsa ücretlerin alt ve üst sınırlarını tespit ederek işçiyi asgari seviyede hayat sürebileceği bir ücret miktarı belirleyecektir.¹²⁸

2.4.1. Asgari Ücretin Rekabet Gücünü Etkilemesi

Asgari ücret, çalışanın gelirini ve yaşam kalitesini etkilediği gibi, maliyet unsuru olarak iş hayatındaki rekabet gücünü de etkileyen iki boyutlu bir değişkendir.¹²⁹ Üretim faaliyetinin, birbirini tamamlayan çeşitli faktörlerin toplamı olması,¹³⁰ ücret tespit ederken, işçinin yanı sıra diğer üretim faktörlerinin de dikkate alınmasını gerektirir.

Ulusal asgari ücret sisteminde iç ticarete asgari ücretin etkisi her firma için aynıdır ve bu sebeple haksız rekabet söz konusu değildir. Ancak makro ekonomik düzlemde uluslararası ticarete asgari ücretin düşük olduğu ülkelerdeki firmalar diğerlerine göre avantajlıdır. Firma ya negatif rekabet şartlarına razı olacak ya da işletmesini, asgari ücretin düşük olduğu ülkede kuracaktır. Bu da istihdam sorununu ortaya çıkaracak, işveren, kendi vatandaşlarına değil, başka ülke vatandaşlarına iş imkânı sağlamış olacak; bu durum, ekonomi politik açıdan isabetli bir yaklaşım olarak görülmeyecektir.

2.4.2. Devletin İş İmkânları Oluşturması

Yapılan araştırmalar asgari ücretle işsizlik arasında negatif yönlü ilişkinin var olduğunu, asgari ücret artışlarının işçi istihdamında daralmaya sebep olduğunu ortaya koymaktadır.¹³¹

Bu durumda ortaya çıkan sorun, devletin bütün vatandaşlar için iş bulma görevidir. Nitekim İslam, devlete, herkese iş bulma vazifesi vermemekte, ancak gerekli tedbirlerin alınmasını ve iş bulamayanların geçimlerinin sağlanmasını istemektedir.¹³² Nitekim kendisine bakacak bir hısımlı bulunmayan kimsenin nafakasının devlet tarafından karşılanacağı hususunda İslam hukukçuları ittifak halindedir.¹³³ Böylece bireyin kendisi veya aile fertleri temel ihtiyaçları karşılayamadığında, devlet, bunları üstlenmiş olacaktır.¹³⁴

2.5. Sosyal ve Ekonomik Şartların Ücret Tespitindeki Rolü

Asgari Ücret Yönetmeliğinde belirtildiği üzere, ücret tespitinde belirleyici olan kriterlerden biri, ülkenin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik durumdur.¹³⁵

128 Erdoğan, "İslam Hukuku Nazariyatında ve Tatbikatta Ücret", 134.

129 Akgeyik, *Asgari Ücrette Esnek Modelleme*, 15; Akgeyik, "Türkiye'de Asgari Ücret", 2.

130 Esen, *Sosyal Siyaset Açısından İslam'da Ücret*, 45.

131 Akgeyik, "Türkiye'de Asgari Ücret", 14-15; *Asgari Ücrette Esnek Modelleme*, 15.

132 Karaman, *Günün Meseleleri*, I, 312.

133 Erbay, "Nafaka", *DİA*, XXXII, 283.

134 Karaman, *Günün Meseleleri*, III, 346.

135 2004 tarih ve 25540 sayılı Asgari Ücret Yönetmeliği, Madde 7.

Ayrıca, diğer sosyal grupların yaşam standartları asgari ücret tespitinde belirleyici olan faktörlerden biridir.¹³⁶ Ücretlerle yaşam standartları arasındaki ilişki analiz edildiğinde, İslam tarihinin ilk dönemlerinde halife ve valiler başta olmak üzere, üst düzey yöneticilere statü eksenli değil, kifâyet (yeterlilik) prensibine dayalı olarak kendilerine ve ailelerine yetecek miktarda maaş ödenmesi önemli bir veri olarak anlam kazanmaktadır.¹³⁷ Bulunulan devlet kademesine göre bir yaşam standardı öngörülmek yerine, kifâyet prensibi çerçevesinde yeterli olduğu düşünülen maaşlar takdir edilmiştir.

Toplumda çalışma hayatına ilişkin olarak ortaya çıkan örf ve adetler de, sosyal ve ekonomik şartlar ekseninde anlam kazanmaktadır.¹³⁸ Diğer yandan, işçiye, emeğin miktar ve verimi dışında verilen pay, sosyal şartlar bağlamında ortaya konan düşüncelerden kaynaklanmaktadır.¹³⁹ Çünkü İslam hukukunda sosyal şartlara ve toplumdaki değişmelere itibar edilmiş, hukukun değişime açık alanında şartlardaki farklılaşmalara dayalı olarak hükümlerin değişebileceği kabul edilmiştir. Kaynaklarda, nafakanın tespiti konusunda örfün referans olarak gösterilmesi de bölgesel uygulama farklarının hükme etkisine işaret niteliğindedir.¹⁴⁰ Öyle ki; bölge örflerindeki farklılık, bu bölgelerdeki hukukî uygulamalarda belirleyici ve yönlendirici olmaktadır. Bundan dolayı İslam tarihinde piyasasın düzenlenmesinde mahallî meslek teşkilatları önemli görevler üstlenmiş, bölgedeki cârî örf ve adetlere göre piyasayı düzenlemişlerdir.¹⁴¹ Nitekim “Şartların (ezmânın) değişimi ile hükümlerin değişimi inkar olunamaz”¹⁴² şeklindeki mecelle kaidesi de bu gerçeği ifade etmektedir.¹⁴³ Buna göre ücret tespitinde, nasslara aykırı mahiyet taşımamak¹⁴⁴ ve aksine delil bulunmamak kaydıyla¹⁴⁵ bölge örfüne riayet etmek esastır.¹⁴⁶

Toplumda iktisadi düzlemde ortaya çıkan değişmelerin, hükümlerdeki değişmelere yol açan temel unsurlardan olduğu malumdur. Ölçü ve tartı birimlerinden kullanılan para birimlerine kadar¹⁴⁷ geniş bir yelpazede anlam taşıyan bu durum, iktisadi değişmelere bağlı olarak hükümlerin değişiminin en açık göstergelerindendir. Buna göre, toplumda ekonomik düzlemde ortaya çıkan değişmelerin, asgari ücret tespitinde yeni ücretlerin belirlenmesine ve ücretlerin periyodik olarak güncellenmesine gerekçe olarak sunulması, İslam’ın ortaya koyduğu ilkesel ve iktisadi çerçeve ile bütünüyle uyumludur.

136 Akgeyik, *Asgari Ücrette Esnek Modelleme*, 81.

137 Esen, *Sosyal Siyaset Açısından İslam’da Ücret*, 59, 60; Erdoğan, “İslam Hukuku Nazariyatında ve Tatbikatta Ücret”, 142.

138 Bir bölgede işçilerin yemeklerinin işveren tarafından temin edilmesi şeklinde bir örf varsa, bu örf, asgari ücretin tespiti sırasında bağımsız bir unsur olarak yer alacaktır. Bkz. Çeker, *a.g.e.* 231.

139 Karaman, *Günün Meseleleri*, III, 316.

140 eş-Şâfiî, *el-Ümm*, V, 86.

141 Esen, *Sosyal Siyaset Açısından İslam’da Ücret*, 41.

142 Mecelle, md. 39.

143 Zeydan, Abdulkerim, *el-Medhal li dirâseti ş-şeriatî l-İslâmiyye*, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut 2002, 86.

144 el-Meydâni, *el-Lübâb*, I, 128.

145 es-Serahsî, *el-Mebsût*, IV, 273.

146 el-Kâsânî, *Bedâi’-s-sanâi’*, II, 193.

147 Erdoğan, Mehmet, *İslam Hukukunda Abkâmın Değişmesi*, İFAV, İstanbul 2007, 205-220.

Asgari ücret tespitinde sosyal şartların belirleyiciliği, Müslüman'ın, komşusu açken tok yatamayacağı,¹⁴⁸ Müslümanların bir vücut gibi¹⁴⁹ ya da bir binanın tuğları gibi¹⁵⁰ oldukları yönündeki nebevî bildirimlerle derinlik kazanmış, hissî ve manevî düzlemde Müslümanlar bir tarağın dişleri gibi nitelendirilmişlerse de İslam hukukunda, ekonomik olarak bütün bireylerin eşitlenmesi şeklindeki anlayış kabul edilmemiştir. İslam'a göre her birey emeği oranında veya meşrû mülkiyeti kazanma yollarıyla özel mülk edinme hakkına sahiptir. Dînî-mâlî sorumluluklarını (zekat, kurban, hac gibi) yerine getiren kişi, hukuken, ekonomik anlamda diğer kişilerle eşit standartlarda yaşama zorunluluğuna tabî olmaksızın hayatını sürdürebilir.

2.5.1. Asgari Ücretin Sosyal Bir Ücret Olarak Kabul Edilmesi

Asgari ücretin, ekonomik kriterlerin ötesinde, sosyal bir ücret olarak kabul edilmesi konusunda yaklaşımlar bulunmaktadır.¹⁵¹ Nitekim kolektivist rejimlerde özel mülkiyet hakkı bulunmadığından, millî gelirin dağılımı basit bir şekilde üretime katılanlar arasında devletin belirlediği miktarla yapılır.¹⁵² Bu sosyalist anlayışı yansıtmakta olup, kişilerin mallarını işletmek suretiyle kişisel kâr elde etmelerini imkansız hale getiren bir sistemdir. Dolayısıyla asgari ücretin emekten bağımsız bir şekilde sosyal ücret olarak tanımlanması ve asgarî ücret mülhazalarında, işçinin emeğinin devre dışı bırakılarak meselenin sosyal ücret bağlamına oturtulması, basit ve masum bir talepten ziyade sosyalist-komünist sistemi talep etmek anlamına gelmektedir. Emek göz ardı edilerek asgarî ücretin sosyal ücret olarak tanımlanması İslam'ın ortaya koyduğu emek-sermaye düzeniyle bağdaşmayıp, sosyalist ekonomi düzeninin¹⁵³ işlevselleştirilmesi anlamı taşımaktadır.

İslam ise herkese emeğinin karşılığı olarak hakkını vermiş, zulmün yollarını tıkayarak, sosyal sınıfların oluşmasını ve sınıflar arası çatışmayı önleyen köklü tedbirler almış; kefaretlar, fitre, kurban, zekât ve infak yoluyla¹⁵⁴ işçisi, köylüsü, tüccarı, idarecisi ve idare edileni birbirini kardeş bilen, çatışma değil, sosyal dayanışma yolunu seçen insanların oluşturduğu bir sosyal ve ekonomik düzen tesis etmiştir.¹⁵⁵ Burada zekât ve infak kurumları, toplumsal dayanışma bağlamındaki işlevleri itibariyle vurgulanmalıdır. Varlıklı Müslümanları için farz olan zekâtın sarf yerlerinin başında ihtiyaç sahipleri gelmektedir. Aynı şekilde infak emrinin tecessüm etmiş hali olan vakıflar¹⁵⁶ İslam tarihi içerisinde, yoğun olarak, muhtaç kişilerin ihtiyaçlarını giderme amacıyla tesis edilmiştir.

2.5.2. Gelir Eşitsizliğinin Azaltılması

Asgarî ücret tespiti ile gözetilen amaçlardan biri gelir eşitsizliğini düşürmek, azaltmaktır.¹⁵⁷ Böylece toplumun geneli dikkate alındığında bireyler arasında maddi

148 Buhârî, Edeb, 12.

149 Buhârî, Edeb, 27.

150 Müslim, İman, 71.

151 Resmi Gazete 31 Aralık 2014 Tarih ve 29222 Sayılı Tebliğ.

152 Karaman, *Günün Meseleleri*, I, 313.

153 Uluatam, Özhan, *Makro İktisat*, Savaş Yayınları, Ankara 1987, 4.

154 eş-Şeybânî, *el-Hucce alâ ehli'l-Medîne*, I, 398; es-Serahsî, *el-Mebsût*, III, 30; el-Meydânî, *el-Lübâb*, I, 82.

155 Karaman, *Günün Meseleleri*, III, 314.

156 es-Serahsî, *el-Mebsût*, XII, 47; el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, VI, 218.

157 Resmi Gazete 31 Aralık 2014 Tarih ve 29222 Sayılı Tebliğ.

düzlemde uçurumların olmadığı bir sosyal yapı söz konusu olabilecektir. Ancak bu perspektifle bakıldığında, İslam hukukunun herhangi bir ilke veya kavramını gelir eşitsizliğini giderme çabasının dayanağı olarak ileri sürme imkânı bulunmamaktadır. Çünkü İslam'ın ortaya koyduğu toplum tasavvurunda gelir eşitliği değil, temel ihtiyaçların karşılanması ve adaletin tesisi esas alınmıştır.

Mülkiyetin kazanılması, intikali ve kaybedilmesinin yolları bellidir ve mülk, bu yollarla insanlar arasında tedavül ettirilir. Başka yöntemlere başvurarak mülkiyet dağılımını eşitleme çabası İslam'ın ortaya koyduğu mülkiyet teorisi ile uyumlu değildir.

2.5.3. Bölgesel Asgari Ücret Sisteminin Esas Alınması

Genel olarak asgari ücret sistemlerini dört kategoride ifade etmek mümkündür: ulusal, bölgesel, meslekî ve sektörel (işkolu) bazı asgari ücret sistemleri.¹⁵⁸

Ücret tespitinde, nasslara aykırı mahiyet taşımamakve aksine delil bulunmamak kaydıyla bölge örfüne riayet etmek esastır.¹⁵⁹ Bu yaklaşımla gerek ücret tespitinde gerekse işçi-işveren ilişkilerinde örf ve adetlerin belirleyiciliği¹⁶⁰ dikkate alındığında, İslam hukuku çerçevesinde bölgesel asgarî ücret sisteminin esas olduğunu söylemek mümkündür.

Tarafsız kişilerce belirlenen emsal ücretin tespitinde bilirkişilerin aynı işte, işçiye denk başka bir şahsa, sözleşmenin yapıldığı yer ve zamana bakarak ücret tespiti yapmaları¹⁶¹ da ücret tespitinde bölge şartlarının esas olduğunu gösteren bir örnektir.

Diğer yandan, ücret tespit kriterleri arasında “maruf” olma şartının zikredilmesi de bölgelerde yaygın olan örf ve adetlere göre temel ihtiyaç olarak kabul edilenlerin giderilmesine ve toplum içinde insanca yaşamaya imkân verecek ücreti ifade etmesi bakımından,¹⁶² bölgesel asgarî ücret uygulamasına işaret niteliğindedir.

Bölgesel asgari ücret uygulaması İslam'ın iktisadi yapılanma tasavvuruna daha uygun olmakla birlikte; bu uygulamanın hayata geçirilmesi sırasında ücret tespit kriterlerinin mağduriyete ve haksız rekabete sebep olmayacak biçimde belirlenmesi de önem arz etmektedir.

Bölgesel asgari ücret uygulamasında farklı açılardan büyük oranda birbirine benzerlik gösteren yerlerde oldukça yakın ücretlerin tespit edilmesi gerekmektedir. Birbirine benzer şartlara sahip bölgelerde tespit edilen asgarî ücret miktarları arasında büyük farklar varsa, bölgesel asgari ücret uygulaması gerektiği gibi işletilemiyor ve haksız rekabete sebep oluyor demektir.

158 Akgeyik, *Asgari Ücrette Esnek Modelleme*, 21.

159 es-Serahsî, *el-Mebsût*, IV, 273; el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, II, 193; el-Meydânî, *el-Lübâb*, I, 128.

160 es-Serahsî, *el-Mebsût*, XV, 256; Karaman, *Günün Meseleleri*, III, 315; Çeker, *a.g.e.* 231.

161 Erdoğan, “İslam Hukuku Nazariyatında ve Tatbikatta Ücret”, 129.

162 Erdoğan, “İslam Hukuku Nazariyatında ve Tatbikatta Ücret”, 130-132.

İslam tarihinde on üçüncü asırdan itibaren Anadolu'da teşkilatlanan ve iktisadî hayatın düzenlenmesinde önemli bir yere sahip olan ahilik teşkilatı, bulunduğu bölgede, fiyatların tespiti konusunda görev icra etmiş, iş ve hizmet sektöründeki ücretleri tayin etmiş;¹⁶³ böylece piyasa mahallî meslek kuruluşları ile düzenlemiştir.¹⁶⁴ On yedinci asırdan sonra ise meslek teşkilatlarının nizamını uygulama, bunları düzenleme ve değiştirme konusunda¹⁶⁵ yetkili kurumlar olarak loncalar ön planda yer almış, farklı bölge ve iş kollarında fiyatların tespit ve kontrolünde denetim mekanizması olmuş; böylece bölgesel düzlemde piyasanın kontrol ve denetimi sağlanmıştır.

Teorik ve tarihi çerçeve, İslam'da bölgesel ücret uygulamasının esas olduğunu göstermektedir. Geniş bir coğrafya için sabit bir fiyat belirlemek yerine ekonomik durum ve geçim şartları bakımından bezerlik taşıyan alt birimler oluşturularak ücret tespiti yapmak işçilerin maruz kalacakları mağduriyetlere mani olmak ve adaleti tesis etmek bakımından daha isabetli görülebilir. Nitekim ortalama kiralardan yarı yarıya fark ettiği iki farklı bölgede aynı asgari ücretin belirlenmesi, işçiler için sunulan yaşam standardı bakımından adaletsizlik ortaya çıkaracaktır. Ayrıca bölgesel asgari ücret uygulaması, bölgedeki işgücünü dikkate alarak tespitler yapma imkanı sağlamaktadır. Dolayısıyla İslam hukukunda, ücretler konusunda örfe özel olarak vurgu yapılması ve pratikte bölgesel ücret uygulamalarının vakiya muvafık sonuçlar vermesi, bölgesel asgari ücret uygulamasının ön plana çıkarılmasına sebep olmaktadır.

2.6. İşçinin Korunması

Asgari ücret tespitindeki temel amaçlardan biri, işçinin sosyal durumunun göz önünde bulundurulması,¹⁶⁶ düşük ücretlere karşı korunması ve emek sömürsünün önlenmesidir.¹⁶⁷ İslam Hukukuna göre emek üzerine kurulan akitler icâre, musâkât,¹⁶⁸ muğârese,¹⁶⁹ mudârebe,¹⁷⁰ muzâraa¹⁷¹ ve cüâledir¹⁷² ve işçinin emeği, bu hukuksal işlemlerin her birinde özellikle koruma altına alınmıştır. Bu çerçevede, emek üzerine kurulan hukuksal sözleşmelerde bu tür akitlerin teşviki ve yaygınlaştırılması, kısmen garar içermesine müsaade edilmesi, işçiye ağır gelecek şartlardan uzak durulması,¹⁷³ işe fiili olarak başlayınca akdin bağlayıcı hale gelmesi, sadece işçi lehine ve fazladan menfaat

163 Kazıcı, Ziya, "Ahilik", *DİA*, I, 541.

164 Esen, *Sosyal Siyaset Açısından İslam'da Ücret*, 41.

165 Kal'a, Ahmet, "Lonca", *DİA*, XXVII, 211.

166 Afyonkale, Kadir, *Ücret Sistemleri Ücret, Malîyet ve Verim Arasındaki İlişkiler*, Yıldız Üniversitesi Matbaası, İstanbul 1992, 1-2.

167 Akgeyik, *Asgari Ücrette Esnek Modellene*, 16; Resmi Gazete 31 Aralık 2014 Tarih ve 29222 Sayılı Tebliğ.

168 Arazi sahibi ile arazideki bitkileri bakımı ve sulanması görevini üstlenen kişi arasında gerçekleştirilen ortaklık türü. Bkz. eş-Şeybânî, *el-Hucce alâ ehli'l-Medîne*, IV, 147.

169 Arazi sahibi ile araziye ağaç veya başka bitki dikme görevini yerine getirecek olan kişi arasında yapılan ortaklık. Bkz. İbn Rüşd, *el-Beyân ve't-tahsîl*, XV, 401.

170 Emek-sermaye ortaklığı. Bkz. el-Meydânî, *el-Lübâb fî şerhi'l-kitâb*, I, 198.

171 Zirâî ortaklık. Bkz. es-Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ*, III, 263.

172 Ödül vaadi. Bir işi yapan kişi veya kişilere mükafat vadini ihtiva eden ve Malikîler tarafından tek taraflı irade beyanı olarak kabul edilen borç kaynağı. Bilgi için bkz. eş-Şirâzî, *et-Tenbîh*, 126.

173 Esen, *Sosyal Siyaset Açısından İslam'da Ücret*, 45.

şartının ileri sürülebilmesi prensipleri benimsenmiş;¹⁷⁴ akit konusu olan işin yerine getirilmesine bağlı olarak ücretin derhal ödenmesi hükme bağlanmıştır.¹⁷⁵

Ayrıca İslam hukukçuları tarafından, iş akdi geçerli olmasa bile, işçinin emeğinin zayıf olmaması için, emsal işlerde çalışanlara verilen ücretin bu kişiye de verileceğine hükmedilmesi,¹⁷⁶ İslamî prensiplerin her aşamada işçinin korunması yönünde hukuksal süreçlerde yer aldığını göstermektedir. İşçiye gücünün yetmeyeceği sorumlulukların verilmesinin yasaklanması da bunun örneklerindedir.¹⁷⁷

İşçi ücreti her ne kadar karşılıklı anlaşma ile tespit edilmekte ve işçinin hâsıl edeceği menfaat esas alınarak ödenmekte ise de işçi ücretleri için belli bir tabanın (asgari ücretin) tespit edilmesi, adil ve doyurucu bir ücret sisteminin kurulması İslam hukukunun prensipleri açısından gerekli olduğu gibi sosyal devlet ve hukuk devleti olmanın da tabii icaplarındandır.¹⁷⁸

2.6.1. Hizmet Eksenli Ücret Tespiti

Asgari ücretin bir günlük olarak belirlenmesi esastır.¹⁷⁹ Çalışanların, yaptıkları işe uygun bir ücret elde etmeleri, adaletli ücret olarak tanımlanmaktadır.¹⁸⁰ Adaletli ücretle, arzu edilen verim elde edilebilecek, işçiler işlerini isteyerek yapacaklardır.¹⁸¹ Bundan dolayı ücret, emeğin verimine uygun olmalı, emeğin vasfına, miktarına ve verimine göre değişmeli, verilen hizmete göre belirlenmelidir.¹⁸² Çünkü İslam'a göre iş ve emek, bir şeyin mülkiyetine sahip olmanın asıl yolu olarak kabul edilmiştir.¹⁸³

Ücretin, emek sahibinin ve ailesinin temel ihtiyaçlarını karşılayacak bir gelir olarak tanımlanması ve asgari ücretin bu şekilde uygulanması, bir kısım mahzurlar ihtiva etmektedir. Bu uygulamada her şeyden önce, “emeğe göre ücret” prensibi ile çelişmektedir. Çünkü kişilerin ve ailelerin ihtiyaçlarının ücrette belirleyici olması, aynı işi yapan farklı kişilerin farklı ücret almaları sonucunu doğuracaktır. Bu ise adalet prensibine uygun değildir. Hâlbuki ücretin âdil olması, ücret tespit kriterlerinin başında gelmektedir.¹⁸⁴ İslam, ücretlerin belirlenmesinde temel ihtiyaçları öncelikli ölçüt olarak ortaya koymamış, ancak kişinin, emeği ile kendisinin ve ailesinin ihtiyaçlarını karşılayamadığı durumlarda zekât ve infak gibi yollarla¹⁸⁵ sorunu çözmüştür.¹⁸⁶ Nitekim bunlar, İslam'ın ihtiyaç

174 Erdoğan, “İslam Hukuku Nazariyatında ve Tatbikatta Ücret”, 126-127.

175 el-Mâverdî, *el-Hâvî fi fihri's-Şâfi'*, VII, 396.

176 es-Serahsî, *el-Mebsût*, XV, 322.

177 Karaman, *Günün Meseleleri*, III, 315, 343.

178 Bardakoğlu, “İcare”, *DİA*, XXI, 387.

179 2004 tarih ve 25540 sayılı Asgari Ücret Yönetmeliği, Madde 6.

180 Şafak, Ali, “Ücret Sistemleri ve Ücretle İlgili Bazı Öneriler”, *Mukayeseli Hukuk ve Uygulama Açısından İşçi-İşveren Münasebetleri, Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi*, İlmî Neşriyat, İstanbul 1990, 165.

181 Çakır, Özlem, *Ücret Adaletinin İş Davranışları Üzerindeki Etkileri*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 2006, 140.

182 Esen, *Sosyal Siyaset Açısından İslam'da Ücret*, 68.

183 Karaman, *Günün Meseleleri*, III, 316, 343.

184 Erdoğan, “İslam Hukuku Nazariyatında ve Tatbikatta Ücret”, 130-132.

185 eş-Şeybânî, *el-Hucce alâ ehli'l-Medîne*, I, 398; es-Serahsî, *el-Mebsût*, III, 30; el-Meydânî, *el-Lübâb*, I, 82.

186 Karaman, *Günün Meseleleri*, III, 316.

sahiplerinin korunması yönünde ortaya koyduğu toplum yapısını vurgulayan temel kavramlardır.

Gerçek kişiler arasındaki hizmet sözleşmelerinde ücret belirlerken işverenin işçiden sağladığı menfaatin ötesinde başka ölçütlerle sınırlandırılması adalete uygun sonuçlar vermeyebilir. Ücret menfaatin karşılığı olduğuna göre,¹⁸⁷ gerçek kişiler arasındaki sözleşmelerde, ücret tespitinde, çalışan kişinin ve ailesinin ihtiyaçları temel belirleyici olamaz. Buna göre ücret tahakkuku adalete uygun olmaz. Ancak işveren devletse bu durumda işçinin ihtiyaçlarının göz önünde tutulması mümkün olabilir. Nitekim tarihteki devlet ödeneklerinde (atâ) de kişilerin ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulduğu bilinmektedir.¹⁸⁸

2.6.2. Ücrette Eşitlik İlkesi

Asgari Ücret Yönetmeliğine göre, asgari ücretin belirlenmesinde dil, ırk, cinsiyet, siyasal düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplere dayalı herhangi bir ayırım yapılamaz.¹⁸⁹

Eşit işe eşit ücret verilmelidir. Eşit işe eşit ücret vermek son derece adaletli bir davranış olduğu gibi, eşit olmayan işe eşit ücret vermek de son derece adaletsiz bir davranıştır. Emek ve değer bakımında her iş ve hizmet aynı değildir. Bu sebeple iş veriminin artırılması ve teşvik unsurunun anlam ifade etmesi için “farklı iş ve emeğe farklı ücret ve karşılık” prensibinin işletilmesi gerekir.¹⁹⁰

Avf b. Mâlik’in rivayetine göre, Hz. Peygamber’e (s.a.s.) fey geldiği zaman, hemen paylaşır, evliye iki, bekâra bir pay verirdi.¹⁹¹

Bu rivayet halkın ihtiyaçlarının karşılanması bağlamında, devlet atâsı ile ilgilidir. Burada doğrudan emeğe dayalı bir bölüşüm söz konusu değildir. Bu rivayetlere dayalı olarak, ücret tespitinde işçinin ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması gerektiğini, eşit işe eşit ücretin gerekmeyeceğini söylemek, isabetli bir yaklaşım değildir. Ancak işveren devlet ise, işveren olarak adil davranmalı, devlet olarak vatandaşın ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmalıdır.¹⁹²

Buna göre, prensip olarak eşit işe eşit ücretin verilmesi esastır. Aynı işi yapan iki kişiden birine beş diğerine on vermek zahiri adalet fikriyle bağdaşmaz. Fakat bu konuda da analiz edilmesi gereken bazı ayrıntılar vardır. Emek eksenli tanımlamada, aynı işi yapan kadın ve erkek arasında ücret tespiti bakımından farklılık ortaya çıkaran haklı bir gerekçe bulunmamaktadır. Irk, düşünce ve mezhep farklılığı da ücretlendirmede eşitliği ortadan kaldıracak unsurlar değildir. Ancak din farklılığının, hukukun bütün alanlarında yansımaları olduğu gibi bu alanda da yansımalarının olması kaçınılmazdır. İslam’ın

187 es-Serahsi, *el-Mebsût*, XIII, 97.

188 Erdoğan, “İslam Hukuku Nazariyatında ve Tatbikatta Ücret”, 131.

189 2004 tarih ve 25540 sayılı Asgari Ücret Yönetmeliği, Madde 5.

190 Karaman, *Günün Meseleleri*, III, 314-315; Erdoğan, “İslam Hukuku Nazariyatında ve Tatbikatta Ücret”, 130-132.

191 Ebu Davud, *Harâc*, 14.

192 Erdoğan, “İslam Hukuku Nazariyatında ve Tatbikatta Ücret”, 132.

ortaya koyduğu ilkesel yapının, aynı işi yapan Müslüman'la gayr-i müslime farklı ücretlerin tespit edilmesini mümkün kıldığı söylenebilir. Nasıl ki aile hukuku, miras hukuku, eşya hukuku ve idare hukuku gibi alanlarda Müslüman'la gayr-i müslim arasında farklılık varsa, aynı şekilde burada ele aldığımız hizmet sözleşmesinin ana başlığı olan borçlar hukuku alanında da Müslüman'la gayr-i müslim arasında farklılık olabilir. Çünkü Müslüman olmak, insan olmaktan kaynaklanan eşitliği, hukukun birçok alanında bozabilecek güç ve nitelikte bir cevherdir.

2.6.3. Refahın Tabana Yayılması ve İşçiye Refah Payı Verilmesi

Refahın ve ekonomik büyüme ile artan servetin dengeli bir şekilde dağıtılması, kökü çok eskilere giden bir tartışma konusu¹⁹³ olduğu gibi günümüzde de önemle özerinde durulan bir meseledir.¹⁹⁴ Bu çerçevede özellikle vurgulanan konu, devletin, sosyal siyaseti çerçevesinde refahı topluma yayması¹⁹⁵ ve vatandaşlarına, insan onuruna yaraşır asgari hayat standardını sağlamasıdır. Nitekim devlet bu amacı yerine getirmek için gelir eşitsizliğini gidermeye ve milli gelirin adil dağılımı sağlamaya çalışmalıdır.¹⁹⁶

Bundan dolayı, asgari ücret belirlenirken, yalnızca enflasyon göstergeleri dikkate alınmamalı, gelir dağılımında adaleti sağlamaya yönelik olarak işçilere ayrıca refahtan pay verilmelidir.¹⁹⁷ Üretim unsurlarından biri sermaye olduğu gibi, bir diğeri de emektir. Emek sahibine sabit bir ücret vererek onu, teşebbüsün dışında tutmak isabetli bir yaklaşım değildir. Teşebbüsün kazancından, emek sahibine de pay ayırmak ve onu da kâra ortak etmek gerekir.¹⁹⁸ Bu da elde edilen kâr ve ulaşılan refahtan işçiye pay verilmesi anlamına gelmektedir. Nitekim Hz. Ömer'in ganimetleri cihada katılanlar arasında paylaştırmayıp sahiplerinde bırakarak haraç uygulamasını başlatmasının arka planında da refahı toplumun bütün kesimlerine yayma düşüncesi bulunmalıdır. Hz. Ömer'in haraç uygulamasına gerekçe olarak gösterdiği ayet,¹⁹⁹ refahın, toplumun bir kesiminde toplanmamasını talep etmektedir.

İşçiye ödenecek ücretin takdirinde belirleyici olan, ondan sağlanan menfaattir. İşçiden sağlanan menfaat arttıkça, ödenen ücret de artmalıdır. Bundan dolayı İslam hukukçuları hem ücretin belli olmasına hem de menfaatin bilinmesine önem vermişler,²⁰⁰ ücret veya menfaatteki bilinmezlik (cehalet) sebebiyle akdin fasit olacağını ifade etmişlerdir.²⁰¹

193 Dilik, Sait, *Servetin Geniş Kitlelere Yayılması*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1976, 17.

194 Ören, *Sosyal Politika*, 118.

195 Köse, "Sosyal Siyaset Kavramı", 79.

196 Gümüş, *Sosyal Devlet Anlayışının Gelişimi ve Dönüşümü*, 204. Ancak küreselleşme ile birlikte günümüz dünyasında işçi ile işveren arasındaki uçurumun daha da arttığı, gelirin artmasıyla doğru orantılı olarak işçinin payının da artırılması şeklindeki yaklaşımın arka planda kaldığı vurgulanmalıdır. Bkz. Ar, *Türkiye'de Ücretlerin Gelişimi*, 396.

197 Resmi Gazete 31 Aralık 2014 Tarih ve 29222 Sayılı Tebliğ; Korkmaz, "Sosyal Politika Aracı Olarak Asgari Ücret", 69.

198 Karaman, *Günün Meseleleri*, III, 316.

199 "...O mallar, içimizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir servet (ve güç) hâline gelmesin diye (Allah böyle hükmetmiştir)..." 59. Haşr 7.

200 es-Serahsî, *el-Mebsût*, XV, 239; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, II, 226; el-Meydânî, *el-Lübâb fi şerhi'l-kitâb*, I, 177.

201 es-Serahsî, *el-Mebsût*, XI, 290.

Ücretin, işçiden sağlanan menfaatle doğru orantılı olduğu ifade edilmişse de literatürde kârın alt ve üst limitlerine ilişkin kesin rakamlar ortaya konmamıştır. Bey' akdinde, kârın yüzde yüzü geçemeyeceği yönünde yaklaşımlar ortaya konmuşsa²⁰² da icâre akdinde kârın sınırına ilişkin rakamsal tahliller yapılmamıştır. Bunun sebebi, genel olarak İslam hukukunda fiyatlar konusunda serbest piyasa esasının benimsenmiş olmasıdır. İlke olarak işverenin kârı arttıkça, işçinin de bundan pay alması ve gelirinin artması gerekir. Ancak bu konuda bir hukuksal mekanizma yapılandırılmamış, sürecin serbest piyasa koşullarında işletilmesi esası benimsenmiş; bazı durumlarda maslahat gereğince devletin piyasaya müdahale edebileceği benimsenmiştir.²⁰³

2.6.4. Çocukların Çalıştırılması

Asgari ücret yönetmeliğine göre, on altı yaşın üstündekilerle on altı yaşını doldurmamış olanlar için farklı asgari ücret belirlenir.²⁰⁴

Çocukların çalıştırılması meselesi, icare akdinin şartları çerçevesinde analiz edildiğinde, tarafların akit yapmaya ehil olmaları önem arz etmektedir.²⁰⁵ Buna göre, iş akdinin bağlayıcı olabilmesi için tarafların, akit yapma ehliyetine sahip olmaları gerekmektedir.

İş akdi iki taraflı akidlerden olduğu için tarafların tam ehliyetli olmaları zorunlu değildir. Bu konuda akıl ve temyiz yeterli görülmüştür. Buna göre mümeyyiz küçüğün yapacağı iş akdi, velisinin izin veya icazetine bağlı olarak geçerlidir.²⁰⁶

Fakat aynı işi yapan on beş yaşındaki bir gençle on sekiz yaşındaki bir gence farklı ücretlerin takdir edilmesi, İslam hukukunun temel prensipleri bakımından problemler ihtiva etmektedir.

2.6.5. Asgari Ücretin Günlük Olarak Belirlenmesi

Asgari ücretin bir günlük olarak belirlenmesi esastır.²⁰⁷ İslam hukukunda ise akdin mahallinin ve menfaatin malum olması, icare akdinin temel şartlarından biri olup,²⁰⁸ ücretin belirsizliği akdin feshedilme gerekçelerindedir.²⁰⁹ Ücretin farklı şartlar çerçevesinde günlük, aylık veya yıllık belirlenmesi mümkün görülmüştür.²¹⁰ Bu çerçevede günümüzde ücret politikası olarak uygulanan günlük ücret belirleme usulünün ecîr-i hâs için

202 Şafak, Ali, "İslam Hukukunda Alış-Verişte Kâr Haddi", *Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi: İslam Hukukuna Göre Alış Verişte Vâde Farkı ve Kâr Haddi*, İlmî Neşriyat, İstanbul 1989, 109.

203 Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular* 2, 147, 155.

204 2004 tarih ve 25540 sayılı Asgari Ücret Yönetmeliği, Madde 7.

205 Çeker, a.g.e. 216.

206 el-Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi'*, IV, 176. Çocuğun bâliğ olmasını şart koşan alimler de bulunmaktadır. Bkz. Bardakoğlu, "İcare", *DİA*, XXI, 384.

207 2004 tarih ve 25540 sayılı Asgari Ücret Yönetmeliği, Madde 6.

208 el-Meydâni, *el-Lübâb fi şerhi'l-kitâb*, I, 177.

209 es-Serahsî, *el-Mebsût*, XV, 286.

210 es-Semerkindî, Ebu Bekir Alaeddin Muhammed b. Ahmed, *Tuhfetü'l-fukahâ*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1984, II, 348.

geçerliliğinden söz edilebilir. Nitekim ecir-i hâs, iş zamanı iş yerinde hazır bulunmakla ücreti hak eder.²¹¹ Ancak ecir-i müşterekin ücreti hak etmesi için akde konu olan işi yapıp bitirmesi gerekir.²¹²

Bir iş yerinde asgari ücretle çalışan kişi, ecir-i hâs konumunda olduğundan, asgari ücretin günlük olarak belirlenmesinde herhangi bir meşruiyet sorunu bulunmamaktadır. Şayet asgarî ücretle çalışan işçi ecir-i müşterek olarak kabul edilse, bu durumda yapılacak olan işin de tespit ve tayin edilmesi gerekecektir. Asgari ücretle farklı işlerde çalışan şahıslar dikkate alındığında, asgari ücretle çalışan kişinin ecir-i müşterek olarak kabul edilmesinin birçok sorun ortaya çıkaracağı görülmektedir.

Sonuç

Asgarî ücret konusu ile ilgili olarak yaptığımız çalışma ile ulaştığımız sonuçları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Yönetmelik ve kanunlarda çizilen çerçevesi itibariyle asgarî ücret uygulamasının İslam hukuku bağlamındaki arka planını ve hukukî zeminini teşkil eden temel kavramlar icâre, nafaka ve tes'îrdir.

2. İslam hukukuna göre temel ihtiyaçlar için ortaya konan asgarî standartlar bulunmaktadır ve toplum bireylerinin asgari düzeyde zorunlu ihtiyaçlarının karşılanması, toplum içerisinde aç ve açıkta kişilerin bulunmaması nihâî olarak devletin görevidir. Devlet, bu realiteye dayalı olarak, toplumu ve iktisadî işleyişi organize edebilir.

3. Asgarî ücretin çerçevesini ve asgarî ihtiyaçları ifade eden temel kavram 'nafaka'dır. Gerek hürler ve gerekse hür olmayanlar için ifade edilen nafakanın, o kişilerin gıda, barınma, giyinme ve genel olarak sağlık ihtiyaçlarını kapsadığı düşünüldüğünde, temel ihtiyaçları karşılama fikri çerçevesinde yapılandırılan asgarî ücret uygulamasının da bunları karşılamaya yetecek miktarda olması icap eder.

4. İslam'da genel itibariyle serbest piyasa esası benimsenmiş, fiyatların kendi mecrasında oluşması ve şekillenmesi kabul edilmişse de; tarihi süreçte, yine İslam'ın temel prensiplerine dayalı olarak kamu yararı gereğince, fiyatlara müdahale edilmiş, piyasa kontrol altında tutulmuştur. Günümüz şartlarında da kamu yararı gereğince işçilerin ezilmemesi ve hizmet piyasasının olağan biçimde işletilebilmesi için devletin piyasaya müdahale ederek asgari ücret belirlemesi, İslam'ın temel prensipleri ve tarihi vakıa ile uyumludur.

5. Sosyal ve ekonomik şartlar ve toplumsal değişmelerin, asgari ücret güncellemesini gerektirmesi İslam'ın değişim konusunda ortaya koyduğu çerçeve ile bütünüyle uyumludur. Ayrıca sosyal şartların belirleyiciliği, İslam hukukunda örf ve adetlere itibar edilmesi ve bunlara hukuksal süreçlerde yoğun olarak yer verilmesi ile de anlam kazanmaktadır. Bu

211 ez-Zeylai, *Tebyînü'l-bakâik*, V, 137.

212 Çeker, a.g.e. 229.

sebeple bireyler arasındaki uçurumun kapatılması bakımından sosyal şartların dikkate alınması İslam hukukunun prensipleriyle uyumlu olmakla birlikte, ekonomik düzlemde bireyleri eşitleme eğilimi İslam'ın iktisat tasavvuru ile bağdaşmamaktadır. Çünkü burada esas olan ekonomik düzlemdeki eşitlikten ziyade, ihtiyaç sahiplerinin temel ihtiyaçlarının karşılanmasıdır.

6. Asgari ücret uygulamasında, temel noktalardan biri, işçinin korunmasıdır. İslam hukukunda da işçi ve işçinin emeği bütünüyle korunmuş, hizmet eksensiz ücret tespiti esas alınmış ve emek sömürsüne bütünüyle karşı çıkmıştır. Asgari ücret tespitinde de işçi korunmalı, kendisine refah payı verilmelidir. Ancak işçi gibi işveren de korunmalı ve hizmet eksensiz ücretlendirme sistemi ile ancak emeğinin karşılığı işverenden istenmeli, bu ücret bir kısım işçilerin ve ailelerinin temel ihtiyaçlarını karşılamaya yetmiyorsa; devlet, farklı mekanizmalarla bu kişilerin ihtiyaçlarını karşılamalıdır.

7. İslam hukukunun yapısal analizinde örf ve adetlerin yeri, bölgesel asgari ücret uygulamasının esas alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. İslam hukukunda görülen çerçeveye göre, ulusal asgari ücret uygulamasından ziyade, bölgesel asgari ücret uygulaması esas alınmalıdır.

Kaynakça

1982 Tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası.

2003 Tarih ve 4857 Sayılı İş Kanunu.

2004 Tarih ve 25540 Sayılı Asgari Ücret Yönetmeliği.

Afyonkale, Kadir, *Ücret Sistemleri Ücret, Maliyet ve Verim Arasındaki İlişkiler*, Yıldız Üniversitesi Matbbası, İstanbul 1992.

Akgeyik, Tekin, *Asgari Ücrette Esnek Modelleme: Bölgesel Asgari Ücret Yaklaşımı*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul 2007.

_____, Nilgün Çil Yavuz, "Türkiye'de Asgari Ücret, Milli Gelir ve İşsizlik ilişkisi (Ekonometrik Bir Analiz)", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, 2006, ss. 1-17.

Ar, Kamil Necdet, *Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de Ücretlerin Gelişimi*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 2007.

Aral, Vecdi, *Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine*, Filiz Yayınları, İstanbul ty.

Armağan, Servet, *el-Buhûsu'l-Fıkhiyye el-Muâsıra*, Gündönümü Yayınları, İstanbul 2011.

Asgarî Ücrete İlişkin Gerçekler (2006-2010), Disk/Sosyal-İş, 1-9.

Bardakoğlu, Ali, “İcare”, *DİA*, XXI, 379-388.

Çakır, Özlem, *Ücret Adaletinin İş Davranışları Üzerindeki Etkileri*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 2006.

Çeker, Orhan, *Fıkıh Dersleri I*, Seha Neşriyat, İstanbul 1994.

Dilik, Sait, *Servetin Geniş Kitlelere Yayılması*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1976.

Erbay, Celal, “Nafaka”, *DİA*, XXXII, 282-285.

_____, *İslam Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, Rağbet, İstanbul 1998.

Erdoğan, Mehmet, “İslam Hukuku Nazariyatında ve Tatbikatta Ücret”, *Mukayeseli Hukuk ve Uygulama Açısından İşçi-İşveren Münasebetleri, Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi*, İlmî Neşriyat, İstanbul 1990, 125-142.

_____, *İslam Hukukunda Ahkâmın Değişmesi*, İFAV, İstanbul 2007.

Esen, Adem, *Sosyal Siyaset Açısından İslam’da Ücret*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993.

el-Gazzâlî, Ebû hâmid Muhammed b. Muhammed, *el-Vasît fi’l-mezheb*, Dâru’s-Selâm, Kahire 1417.

Gümüş, Tarık, *Sosyal Devlet Anlayışının Gelişimi ve Dönüşümü*, XII Levha Yayıncılık, İstanbul 2010.

İbn Kudâme, Ebû Muhammed Ahmed b. Muhammed el-Cemmâilî el-Makdisî, *el-Muğnî*, Dâru’l-Fikr, Beyrut 1405.

İbn Nuceym, Zeynüddin Zeyn b. İbrahim b. Muhammed, *el-Babru’r-râik şerhu Kenzü’l-dekâik*, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut ty.

İbn Rüşd el-Cedd, Ebu’l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Rüşd, *el-Beyân ve’t-tahsîl*, Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, Beyrut 1988.

İbn Rüşd el-Hafîd, Ebu’l-Velîd Muhammed b. Ahmed, *Bidâyetü’l-müctehid ve nihâyetü’l-muktesid*, Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Mısır 1975.

İbnü’l-Hümâm, Kemaleddin Muhammed b. Abdulvâhid, *Şerhu Fethu’l-kadîr*, Dâru’l-Fikr, Beyrut ty.

Kal’a, Ahmet, “Lonca”, *DİA*, XXVII, 211-212.

Kallek, Cengiz, “Hisbe”, *DİA*, XVIII, 133-143.

- Karaman, Hayreddin, *Anahatlarıyla İslam Hukuku*, Ensar, İstanbul 2010.
- _____, *İslam'ın Işığında Günün Meseleleri*, İz Yayıncılık, İstanbul 2002.
- el-Kâsânî, Alaeddin Ebu Bekir b. Mes'ud b. Ahmed, *Bedâiu's-sanâi'*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1982.
- Kazıcı, Ziya, "Ahilik", *DİA*, I, 540-542.
- _____, *İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*, İFAV, İstanbul 2003.
- Korkmaz, Adem, "Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Türkiye'de Asgari Ücret: 1951-2003", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (7) 2004/1, 53-69.
- _____, "Türkiye'de Asgari Ücretin Mali Yönü", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, cilt: 2, sayı: 1, 275-285.
- _____, Hüseyin Avsallı, "Türkiye'de Asgari Ücretin Hukuksal Yönü", *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 2012, cilt: 4, sayı: 2, 151-162.
- _____, Orhan Çoban, "Emek Piyasasında Asgari Ücret, İşsizlik ve Enflasyon Arasındaki İlişkilerin Ekonometrik Bir Analizi: Türkiye Örneği (1969-2006)", *Maliye Dergisi*, 2006, sayı: 151, 16-22.
- Köse, Murtaza, "Sosyal Siyaset Kavramı ve Ömer b. Abdulaziz'in Sosyal Siyaseti", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum, 2010, sayı: 34, 75-98.
- Kurtoğlu, Serda, *İslam Hukuku Dersleri (Eşya Hukuku – Borçlar Hukuku)*, Fatih Matbaası, İstanbul 1972.
- el-Mâverdî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed, *el-Hâvî fi fıkhî's-Şâfi'*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1994.
- Mevdudî, *Meseleler ve Çözümleri*, çev. Yusuf Karaca, Risale, İstanbul 1999.
- el-Meydânî, Abdülganî el-Guneymî, *el-Lübâb fi şerhi'l-kitâb*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, yy.
- Ören, Kenan, *Sosyal Politika*, Nobel Yayıncılık, Ankara 2013.
- Resmi Gazete 31 Aralık 2014 Tarih ve 29222 Sayılı Tebliğ.
- es-Semerkandî, Ebu Bekir Alaeddin Muhammed b. Ahmed, *Tuhfetü'l-fukabâ*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1984.
- es-Serahsî, Şemsüddin Ebu Bekir Muhammed b. Ebî Sehl, *el-Mebsût*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 2000.

Sunal, Onur, Özge Sezgin Alp, “Türkiye’de Reel Asgari Ücretler ve Reel GSYİH Değişimleri Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Enflasyon Oranına Endekslenmiş Bir Nominal Asgari Ücret Politikası”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, cilt 70, no 1, 2015, 111-129.

Şafak, Ali, “İslam Hukukunda Alış-Verişte Kâr Haddi”, *Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi: İslam Hukukuna Göre Alış Verişte Vâde Farkı ve Kâr Haddi*, İlmî Neşriyat, İstanbul 1989, 109.

_____, “Ücret Sistemleri ve Ücretle İlgili Bazı Öneriler”, *Mukayeseli Hukuk ve Uygulama Açısından İşçi-İşveren Münasebetleri*, *Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi*, İlmî Neşriyat, İstanbul 1990, 157-168.

eş-Şâfiî, Ebu Abdullah Muhammed b. İdris, *el-Ümm*, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut 1393.

eş-Şeybânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Hasan, *el-Câmiu’s-sağîr ve şerhubû en-nâfiu’l-kebîr*, Âlemü’l-Kütüb, Beyrut 1406.

_____, *el-Hucce alâ ehli’l-Medîne*, Âlemü’l-Kütüb, Beyrut 1403.

Şeyhîzâde, Abdurrahman b. Muhammed b. Süleyman, *Mecmau’l-enhur fî şerhi mülteka’l-ebhur*, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut 1998.

eş-Şîrâzî, İbrahim b. Ali b. Yûsuf, *et-Tenbîh fî fıkhi’s-Şâfiî*, Âlemü’l-Kütüb, Beyrut 1403.

Uluatam, Özhan, *Makro İktisat*, Savaş Yayınları, Ankara 1987.

Zeydan, Abdülkerim, *el-Medhal li dirâseti’s-şerîati’l-İslâmiyye*, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut 2002.

ez-Zeylâî, Fahreddin Osman b. Ali, *Tebyînü’l-hakâik şerhu kenzi’d-dekâik*, Dâru’l-Kütübî’l-İslâmî, Kahire 1313.